

2013. OKTÓBER

WWW.AFOLDGOMB.HU

A FÖLDGÖMB

ALAPÍTVÁ: 1929

A MEGISMERÉS KALANDJA

GABONAMŰMIÁK

SZOKOTRA
A SÁRKÁNYVÉRFÁK SZIGETE
HONGKONG
KÍNA KAPUJÁBAN
LESZ-E MÉG SZŐLŐ?
NAGY SZÜLEJMÁN NYOMÁBAN
KUMBH MELA
ÁLLOMÁS AZ ÚTON
KURGÁNOK
ITTHON ÉS AZ OROSZ SZTYEPPEN

Túrázz G-1000®-ben!

Talán a legjobb outdoor anyag, ami létezik

1960 óta dolgozunk azon, hogy a szabadban töltött időt még élvezhetőbbé tegyük. Az első ruhákat a strapabíró G-1000®-es anyagból 1970-ben készítettük. Sok év eltelt azóta, de büszkén mondhatjuk, hogy folytatjuk a megkezdett utat és az időálló, strapabíró, többfunkciós outdoor ruhák gyártását. Ezen az oldalon bemutatjuk legnépszerűbb túra-

kabátjainkat és nadrágjainkat, melyek még mindig a jól ismert szélálló és vízlepergető G-1000®-es anyagból készülnek. Greenland Wax alkalmazásával a G-1000® anyagú ruhák igen eltérő időjárási körülmények közt és sokoldalúan használhatóvá válnak. Több wax felvitelével az anyag jobban ellenáll a csapadéknak és a szélnek, és ezzel

nő a ruha kopásállósága és élettartama is. Ha hűvösebb hatású, jobban lélegző anyagot szeretnénk, akkor használjunk kevesebb waxot! Ily módon könnyen szabályozhatók a ruhák tulajdonságai annak megfelelően, hogy éppen mire és milyen körülmények közt kívánjuk használni.

G-1000®

G-1000®

G-1000®

Singi Loft kabát ♂♀

Strapabíró, lélegző túradzseki G-1000 Original és G-1000 Silent anyagból, vihartapucsnival, extra béléssel, azoknak akik egy kis extra melegségre vágnak a hideg téli túrákon.

Ára: 99 990 HUF

G-1000 ing ♂

Kényelmes, laza szabású ing férfiaknak, G-1000 Original anyagból, amely könnyű kiskabátként is viselhető a közelgő őszi napokon.

Ára: 29 990 HUF

Kaise Anorák ♂

Rövid anorákkabát a szél- és vízálló G-1000 Original anyagból, amely tökéletesen elvezeti az izzadságot is, így kiváló választás téli aktív sportokhoz, síeléshez, hótalpazáshoz.

Ára: 49 990 HUF

G-1000®

G-1000®

G-1000®

Keb nadrág ♂♀

Profi technikai túranadrág kiváló szabásvonallal és gondosan tervezett részletekkel. Ezt a nadrágot olyan, mászásokkal kiegészülő hegyi túrákra terveztük, ahol a mozgásszabadság épp oly fontos, mint a strapabírás és az éles sziklaszélék elleni védelem.

Ára: 57 990 HUF

Nils nadrág ♂

Akár hétköznapi használatra, akár egy erdei kirándulásra, ez a nadrág jó választás lesz. Praktikus zsebekkel, alacsony derékrésszel, hagyományos szabásvonallal és egyénileg szabható nadrágszárhosszal.

Ára: 34 990 HUF

Barents Pro nadrág ♂♀

Ebben a rendkívül strapabíró nadrágban sok-sok hegyi és erdei túrát megtehetsz. Az erős, szélálló és víztaszító G-1000® anyagból készült dupla megerősítésekkel a térd- és fenékrészen.

Ára: 39 990 HUF

Grube Kft, 2030 Érd, Kadarka u. 1., www.grube.hu, Mountex, 2040 Budaörs, Malomkő u. 7., Mountex, 1092 Budapest, Ferenc körút 2 - 4., Mountex, 1134 Budapest, Váci út 19., www.mountex.hu, Trekland 1., 4400 Nyíregyháza, Kálvin Tér 14., Trekland 2., 4025 Debrecen, Simonffy u. 1/c., Trexpert Buda, 1114 Budapest, Bartók Béla u. 62-64., www.trexpert.hu, Trexpert Pest, 1092 Budapest, Ráday u. 16., Overland Basecamp, 1062 Budapest, Terezt krt. 45/b., www.overlandbudapest.hu

FJÄLL RÄVEN

Keresés, kihívás

ALAPVETŐ VÁLTOZÁST HOZ AZ ŐSZ A KÁRPÁTOK legeltetésre alkalmas, hegyvidéki rétjein. A hideg és a közelgő hó elől levonulnak a nyájak. Egyre kevesebb az élelem is: a tavasz óta járt terepeket ekkorra tövig rágják, a száraz fűmaradványok pedig nem csábítanak maradásra. Sőt, egy ilyen csapadékhányos nyár utáni őszen szinte kutatni-keresni kell a nagyobb nyájakat még épp éltető havasi legelőket. Ám a legelőfennyasztó napsütés az állatok nehezített eleségkeresése mellett kifejezetten jótékonyan hat egy egészen másféle kutakodásra. Itt, a Máramarosi-havasok peremén lehetőség nyílik a rég-

ŐSZI VONULÁS

Hatalmas irtásréteken, lápok között a Máramarosi-havasokban

FOTÓ: NAGY BALÁZS

múltat konzerváló hegyi lápok feltárására. Amúgy e kutatás igen problémás: a Kárpátok legcsapadékosabb részén járunk, vizenyős tőzegen, és ha felülről is bő víz jön, az mindent elborít, lehetlenné téve a mélyre ásó lápvizsgálatot.

E számunkban kiemelt súlyt kapnak a különleges feltárások. Így részletes utazást tehetünk egy gabonamúmia belsejében – visszanyúlva több évezreddel ezelőtti keletkezésének körülményeihez. Nagy Szulejmán szultán Szigetvár környéki sírjának nyomába szegődünk, de találkozunk ősi kurgánokkal az Alföldön és a keleti sztyeppeken is. Eközben pedig górcső alá vesszünk napjainkban is élő, de régmúltban gyökerező, ám sokak számára ismeretlen hagyományokat: egy különleges helyszínen zajló hazai szüreti felvonulást és milliőkat mozgó indiai szertartássorozatot is.

Dr. Nagy Balázs

főszerkesztő

Alapítva: 1929

XXXI. évfolyam, 277. lapszám
2013. október

Főszerkesztő: Dr. Nagy Balázs

Helyettes főszerkesztők:

Farkas Péter, Dr. Nemerikényi Zsombor

Munkatársak:

Barabás Ambrus, Bugya Éva, Dr. Mari László

Állandó szerzőink:

Gianone Péter, Dr. Karácsonyi Dávid,
Kerekes István, Kirschner Péter,
Méhész Zsuzsa, Süveg Áron, Szirmai Gábor,
Dr. Tamáska Máté, Dr. Telbisz Tamás,
Wachsler Tamás

Térképek: Dr. Nemerikényi Zsombor

Tervezőszerkesztő: Heiling Zsolt

Tördelőszerkesztő: Máté Gábor

Korrektor: Márton Béla

Nyomás: Pethő Nyomda Kft.

Kiadó: Heiling Média Kiadó Kft.

1142 Budapest, Erzsébet királyné útja 125.

Tel.: (1) 231-4040. Fax: (1) 231-4045

E-mail: szerkesztoseg@afoldgomb.hu

A kiadásért felel: a kiadó igazgatója

Értékesítési és marketingigazgató:

Sekoulopoulou Márta. Tel.: (30) 650-6801

E-mail: marti@heiling-media.hu

Megjelenik minden hónap első hetében, évente
10 alkalommal (két összevont lapszámmal).

Terjeszti a Lapker Rt. és alternatív terjesztők

Előfizetés 1 évre: 7200 Ft

Előfizethető a kiadóban Zimay Viktóriánál

Tel.: (1) 231-4040

E-mail: elfizetes@afoldgomb.hu

vagy webáruházunkban: EBOLT.AFOLDGOMB.HU

Régebbi lapszámaink megvásárolhatók a kiadóban,
vagy az EBOLT.AFOLDGOMB.HU webáruházban

Pulitzer-émlékdíj (2008)

Gárdi Balázs szerzőnk, lapunkban
megjelent anyagai elismeréseként

Szociográfia-különdíj (2012)

Társadalmi témájú riportjaink,
képsorozataink elismeréseként

Minden jog fenntartva! A magazinban megjelent képeket, ábrákat és szövegeket a kiadó engedélye nélkül tilos közzétenni, reprodukálni, számítástechnikai rendszerben tárolni és továbbadni! Meg nem rendelt fényképeket és kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza. A lapban megjelent hirdetések tartalmáért a kiadó nem vállal felelősséget.

HU ISSN 1215-8690

Lapunkat rendszeresen szemlézi
Magyarország legnagyobb
médiafigyelője, az

„Ésszel járom be a Földet!”

Vámbéry Ármin

Címlapkép:

BALÁZS GYÖRGY, © SEMMELWEIS EGYETEM,
VÁROSMAJORI SZÍV- ÉS ÉRGYÓGYÁSZATI KLINIKA:
GABONAMÚMIA 3D-S REKONSTRUKCIÓJA

⊕ **PILLANTÁS AZ ÉGRE**

Sántha Gábor–Franciscs László:

A GALAKTIKUS FÜGGÖNY

4

⊕ **VAN KÉPÜNK!**

Kálló Péter: ESERNYŐ

8

⊕ **FLÓRA ÉS FAUNA**

Gálhidy László:

A MERAGI-KATLAN BABÉRERDEJE

10

⊕ *Gabonamúmia-kutatócsoport:*

UTAZÁS EGY GABONAMÚMIA BELSEJÉBE

14

⊕ *Lázár Ádám:*

KUMBH MELA – ÁLLOMÁS AZ ÚTON

26

⊕ *Vojnits András:*

BERNECEBARÁTI – LESZ-E MÉG SZŐLŐ

40

⊕ *Karácsonyi Dávid:*

HONGKONG – KÍNA KAPUJÁBAN

52

⊕ *Szulejmán-kutatócsoport:*

**SZIGETVÁR – NAGY SZULEJMÁN
NYOMÁBAN**

60

⊕ *Nagy Gergely:*

SZOKOTRA – A SÁRKÁNYVÉRFÁK SZIGETE

68

⊕ *Horváth Tünde:*

**ŐSKORI KURGÁNOK A MAGYAR PUSZTÁN
ÉS AZ OROSZ SZTYEPPEN – EGY RÉGÉSZETI
FELTÁRÁS NEM CSAK RÉGÉSZETI
TANULSÁGAI**

82

⊕ **ÚTRA VALÓ**

H. Bedouin Áron:

**HA IGAZI FELFEDEZÉSRE VÁGYSZ,
HASZNÁLJ ÚTIKÖNYVET...**

... ÉS MENJ AZ ELLENKEZŐ IRÁNYBA!

90

Utazás egy gabonamúmia belsejébe

A Khoiak-ünnepsorozat az ókori egyiptomiak egyik legfontosabb ünnepi eseménye volt, amelyet a különböző helyi kultusközpontokban és templomokban az Áradás évszakának 4. hónapjában (november táján) rendeztek meg. Ekkor születtek a gabonamúmiák is, ám készítésükről és rituálékban betöltött szerepükről kevés információval rendelkezünk

14

Kumbh Mela – állomás az úton

A Gangesz ilyenkor száraz árterén 10 kilométer hosszan és ugyanilyen szélességben, sakktablaszerűen alakítják ki a 14 szektorra osztott települést. Az állandó híd mellé még 17 pontonhidat fektetnek. A hidak mindegyikén egyirányú a forgalom. A sátorváros 14 alkalmi kórházában 240 orvos ügyel állandóan. Naponta 80 millió liter ivóvíz fogy és 40 ezer illemhelyen folyik el

26

Bernecebaráti – lesz-e még szőlő?

A Börzsöny hazánk egyetlen hegysége, melynek lankái híján vannak szőlőültetvényeknek. „Szégyenszemre” még a keleti végén megbúvó Szendehely kevéske tükéje is a Mátrai Borvidéket gazdagítja. Jobban szemügyre véve a térséget, azért akad néhány fűrt, amiről szemezgethetünk...

40

Nagy Szulejmán nyomában

A szigetvári vár falainak és bástyáinak helyreállítása az elmúlt két évben lezajlott, és soron következik – jelentős török támogatással – a Szulejmán-dzsámi felújítása. Sőt, mivel közeleg Nagy Szulejmán halálának 450. évfordulója, különleges kutatás kezdődött: feltárással kerülhet a vár-ostrom során életét vesztett szultán elvesztett síremléke is!

60

Szokotra – A sárkányvérfák szigete

Lélegzetelállító, fehér homokdűnék, melyeknek azúrkék tenger mossa a lábát, tornyosuló, csipkés hegyek, vendégszerető emberek, különleges hangulatú tájak és még különlegesebb növények. A Szokotra név jelentését egy mára már elfeledett, ősi dialektusból eredeztetik. A régiek a „Eipheba Sakhitora” nevet adták a szigetnek, ami azt jelenti: „A boldogság szigete”

68

A GALAKTIKUS FÜGGÖNY

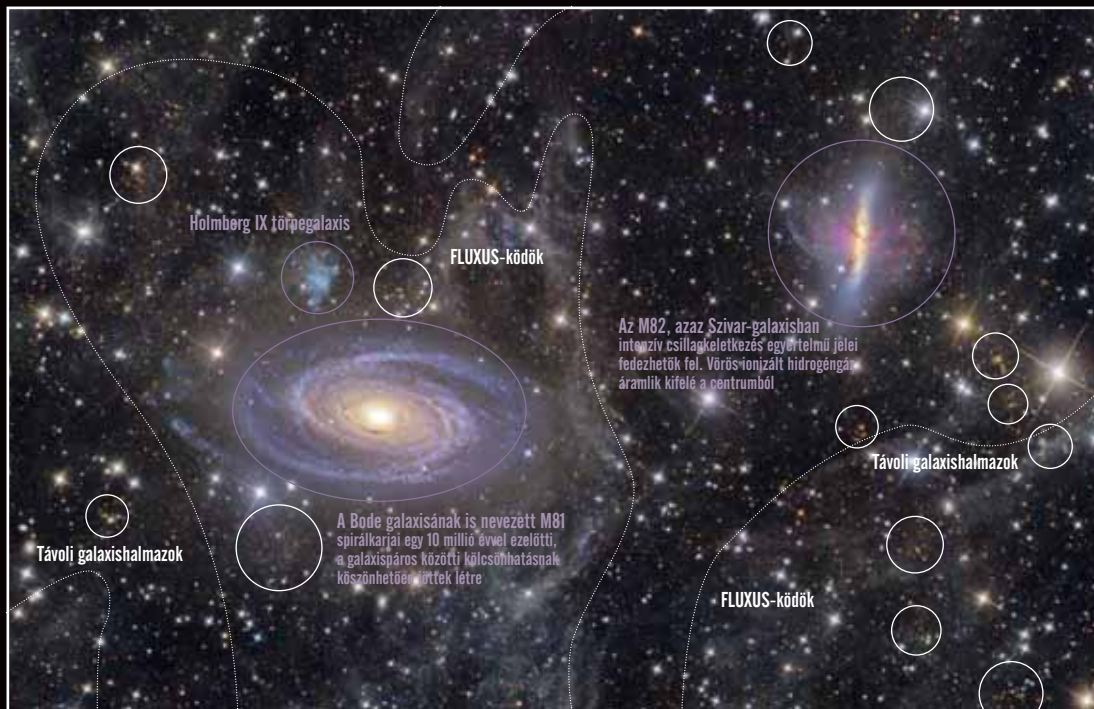
A FELVÉTELT ÉDER IVÁN KÉSZÍTETTE
300/1200 newton asztrográffal, Canon EOS
5DmkII fényképezőgéppel, több mint
25 órányi expozícióval, több éven át
tartó munkával Ágasvárról

MI VAN A TEJÚTBAN OTT, ahol semmit sem látunk csillagokon kívül? A Tejút égi sávja mentén sűrű porfelhők és csillagködök állják el a távoli fénysugarak útját. Ám más irányokba tekintve a távoli extragalaxisok fénysugárjai játszani könnyedséggel szelik át az univerzum terét, s mivel fényüket látszólag semmi sem takarja,

azt gondolhatnánk, hogy abban az irányban a kozmosz tökéletes üressége tátong.

2004-ben egy amatőr csillagász, Steve Mandel az egyik új-mexikói obszervatórium távcsövén keresztül éppen a jól ismert Messier 81-82 galaxispáros fotografikus megörökítésére készült, amikor a megszokottnál hosszabb expozíciós idejű, na-

gyobb kozmikus mélységet átfogó felvételeinek háttérben furcsa, egyenetlen alakzatokra lett figyelmes.

Ezen az égbolterületen tényleg váratlan bármit is találni, hiszen a távoli galaxispáros a Tejútból éppen a kifelé vezető legrövidebb út mentén látszik, amerre szabad szemmel is ritkák a csillagok, csillagködök pedig egyáltalán nem ismertek erre felé. Mégis, Steve a Tejút porfelhőitől távol, rendkívül magas galaktikus szélességeken elhelyezkedő, addig senki által fel nem jegyzett ködkomplexumra lelt.

Ahhoz, hogy a Tejúton túli világot, a galaxisok birodalmát vizsgálni tudjuk, ki kell tekintenünk saját csillagvárosunkból, a Tejút belsejéből. A csillagközi anyag kiterjedt felhőket alkot, amelyek a Tejút centrumában sűrűbbek, attól távolodva ritkulnak, de valójában mindenütt jelen vannak, és elállják a fény útját. Tehát a csillagokkal teleszórta galaktikus ablakunk előtt egy „függöny” van, ami néhol sűrű és rojtos (a Tejút sávjában), másutt fátolvékonyaságú (a Tejúttól távol).

Az újonnan észlelt égitesttípus (galaktikus cirruszok, vagy más néven fluxusködök) képviselői galaxisunk fősíkjától 100 parszek (300-400 fényév) távolságra találhatók. Ezen a helyen a ritka ködösségeket nem ragyogják be fényükkel közeli csillagok vagy csillaghalmazok (hiszen ott nincsenek ilyenek), így azok szinte éjjelre láthatatlanságba burkolóznak. Rendkívül halvány derengésüket magának a Tejútrendszernek a fénye okozza, amely visszaverődik a ritkás ködösségekről. Ez a visszavert

fény rendkívül gyenge, a digitális korszak előtti fotókon nem lehetett megörökíteni őket. A jelenlegi, igen érzékeny digitális kamerákkal is órákat, sőt tízórát kell exponálni ahhoz, hogy a fluxusköd halvány nyoma megjelenjen a felvételen.

Ne feledjük azonban, hogy Mandel azért fordította távcsövét ebbe az irányba, hogy az égbolt egyik legkáprázatosabb, Tejútrendszerünkhöz közeli galaxispárosát örökítse meg. Charles Messier 81 és 82-es sorszámmal jelölt égitestei a fluxusködök mögött 12 millió fényévre találhatóak, azaz 40-ezerszer messzebb vannak, mint az elfüggönyözött kozmikus ablak, amin kitekintünk. Ez a távolság viszonylag kicsinek számít a csillagvárosok birodalmában, így könnyen megfigyelhetjük a két galaxisból álló rendszer finom részleteit, spirális mintázatukat, porösvényeiket. A két galaxis gravitációs kapcsolatban áll egymással, emiatt az élről látszó M82-ben heves csillagkeletkezés zajlik.

Amióta felfedezték a fluxusködök halvány foszlányait, a csillagászati fotósok számára a legnagyobb kihívást a galaxisok és a ködök együttes megörökítése jelenti, ami rendkívüli felkészültséget és óriási erőfeszítést igényel. Az így született, párját ritkító felvételen egyszerre vannak jelen a Tejút titokzatos részletei, közeli galaxistársai és az irdatlan messzeségben rejtőző, apró sárga fényfoltokként pislákoló, távoli galaxishalmazok.

SZÖVEG: FRANCISCS LÁSZLÓ WWW.PTES.HU
SÁNTHA GÁBOR WWW.MCSE.HU

A TERMÉSZET CSODÁLATOS SZÍNEI.

ÚJ SZÍNEK A JÓL ISMERT TERMOSZOKHOZ.

A PART OF PEOPLE'S ADVENTURES SINCE 1892 WWW.PRIMUS.SE

ESERNYŐ

Az esernyő nem tűnik valami fetikus darabnak. Csak egy egyszerű használati tárgy – hasznos is – az egyszeri felhasználó kezében. A fotós azonban mást lát benne. Egy majdnem tökéletes kört. Egy olyan formát, ami az épí-

tett világban nem túl sűrűn van jelen. És nem is mindennapos tárgy. Amikor elered az eső, megszállja a várost rengeteg kör alakú, kifeszített ponyva, eltakarva az arcokat, az embereket. Egy kis titkot csempész a konkrét világba. A rajta visszaverődő esőcseppek ezüstösen csillognak, miközben fekete fénye árnyékot vet gazdájára, és ez az árny védi a víztől. Az esernyők gyönyörűek.

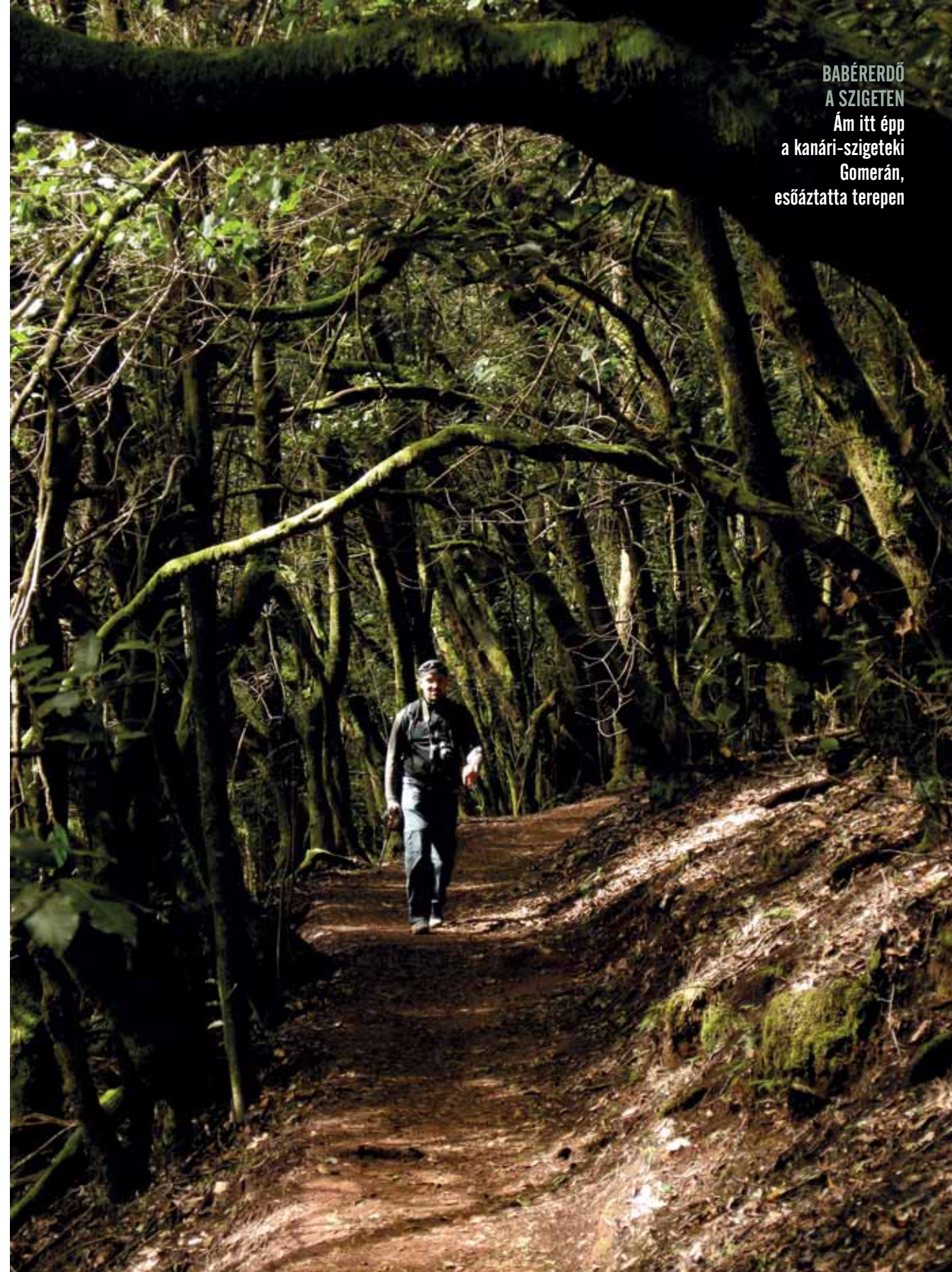
A MERAGI-KATLAN BABÉRERDEJE

Horvátország sokarcú szigeteinek egyikén egy völgykatlan mélyére kell leereszkednünk, hogy a sok ezer évvel ezelőtt letűnt korok erdejébe jussunk. Cres szigetének ez a kis szeglete a botanikusoknak éppúgy csemege, mint a geográfusoknak.

Sajátos földtani képződmény tárul a szemünk elé, ha az Adrián hajózva Krk felől érkezünk a Kvarner-öböl legészakibb szigetéhez, Creshez. Egy féloldalasan megbillent kráterre emlékeztető barlangbeszakadás torka felé közelítünk. A szomszédos, néhány házból álló faluról kapta a nevét: Meragikatlan, horvátul Meraška jama. Az alsó pontja 50 méter magasan van a tenger szintje felett, a felső 270 méteren. Szélessége is hasonló, mintegy negyed kilométer.

ÓRIÁSKATLAN A LEJTŐN
Zártsága, vadsága különleges élőlényei túlélésének záloga. Igazi védterület

BABÉRERDŐ
A SZIGETEN
Am itt épp
a kanári-szigeteki
Gomerán,
esőáztatta terepen

FOTÓ: EXTERRA

ránk: félvad birkák, amelyek keresztül-kasul csatangolnak a szigeten, és persze a Meragi-gödörbe is letévednek. Ha egy-egy elhullik közülük, teteméhez a magasból hamarosan aláereszkedik egy hatalmas ragadozó madár – a fakókeselyű –, melynek kevés számú európai fészkelőhelyei közé tartozik Cres sziklás partvidéke. Ott, ahol kevés a birkatetem, mára a keselyűk is megfogyatkoztak. Nehéz természetvédelmi dilemma. Ha az erdeinket meg akarjuk védeni, vissza kell szorítani az erdei legeltetést. Ennek következménye lehet ugyanakkor, hogy egy szintén ritka állatfaj visszaszorul. Megoldást jelenthet persze a térben eltérő kezelés. A közeli keselyűmentő-központban (mert ilyen is van Cresen) javasoltam, hogy az erdők egy részét kerítsék el a birkáktól, hadd lássuk, hogyan jönnek rendbe! Nem tudom, megfogadták-e azóta a tanácsot...

SZÖVEG ÉS KÉP: GÁLHIDY LÁSZLÓ

A tengerből méltóságteljesen kiemelkedő Cres 600 m-nél magasabb gerincét egy hegylánc alkotja, amely eltakarja előlünk Isztriát. Az elnyújtott sziget északi végén a hegyoldalakat a nálunk is előforduló molyhos tölgyesek borítják, amelybe itt-ott szelídgesztenyék, vagy a hazánkban csak Csákvár mellett előforduló keleti gyertyánok elegyednek.

Meragnál, ahol a hajó partot ér, már egy kicsit más világ kezdődik – innen délre húzódik az igazi mediterrán erdők hazája, amit a régi időkben az örökzöld magyaltölgyek fémjeleztek. Ennek a sötétzöld, fényes levelű fának az erdei már csak néhány helyen található meg a szigeten; az eredeti növényzet nagyrészt odalett a tájhasználat évezreidei során. A török időkben meghonosodott, ma is hagyományosan folytatott külterjes legeltetés nem is engedi, hogy helyreálljon – helyette bozótos, vagy száraz fűvel éppen csak benőtt, csupasz sziklamezők fehérlenek. A magyaltölgyek erdei azonban földtörténeti léptékkal nézve fiatalok, csak a jégkorszak után, a lassan formálódó mediterrán klíma hatására alakultak ki. Előtte, a harmadidőszak melegebb, párásabb, csapadékosabb éghajlatán olyan babérlombú erdők nőttek itt, amelyekhez hasonlót ma csak Kína déli részén, vagy a Kanári-szigetek néhány tagján találunk.

A MERAGI BABÉRERDŐ alig áthatolható, árnyas sűrűje szinte háborítatlan élőhely

A magnóliafélékkel, avokádoval és más trópusi rokonságú fákkal jellemezhető erdőségek szerény „hírmondója” a nemes babér, amelynek kisebb ligetei megmaradtak a Földközi-tenger partvidékének nedvesebb, enyhébb klímájú pontjain, egy, a jégkorszak által elsodort világ maradványaként. Cres szigetén csak itt, a szélvédett Meragi-mélyedés alján találkozunk vele.

Ha leereszkedünk a beszakadás aljába, jókora kőgörgöten kell óvatoskodnunk, amelyen magabiztosan kapaszkodnak a babérfák. Érezhetően párássabb itt a levegő, mint „odafönn”, amit a kövekre tapadó vastag moharéteg is jól jelez. A szürkés, vékony kérgű babérfák között kevés idős akad – feltehetően a helyiek ma is tűzifaként hasznosítják. A szűrős cserjék között néha egy-egy szempár villan

BRUNTON

BUMP 11 990 HUF

EMBER 24 990 HUF

Bump és az Ember kettő, kézbeillő, kompakt, hibrid nap-elemes akkumulátor töltő kifejezetten okostelefonok és zenelejátszó egységek töltésére. Mindkettő egy lítium polimer akkumulátorral valamint külső napcellákkal rendelkezik, így bárhol lehetsz, nem merülnek le.

PROOF

ENERGIA EGY ZSEBBEN!!

HIBRID NAPELEMES TÖLTŐ

ELPUSZTÍTHATATLAN!

Te vagy a garancia! Teljesen mindegy hogy hol, mikor, hogyan használsz a Brunton termékeit – ha bármilyen baja történik, mi megjavítjuk vagy cseréljük. Használd nyugodtan úgy ezeket a Brunton termékeket, mintha elpusztíthatatlanok lennének – mert valóban, tényleg azok! www.bruntoneurope.com

Agancs Vadászati Áruház; Jagdrevier Vadászbolt
Mountex Váci út; Mountex Ferenc krt.;
Mountex Budaörs; Világjárók Boltja

⊕ SZÖVEG: GABONAMÚMIA-KUTATÓCSOPORT

UTAZÁS EGY GABONA- MÚMIA BELSEJÉBE

A Khoiak-ünnepsorozat az ókori egyiptomiak egyik legfontosabb ünnepi eseménye volt, amelyet a különböző helyi kultuszközpontokban és templomokban az Áradás évszakának 4. hónapjában (november táján) rendeztek meg. Ekkor születtek a gabonamúmiák is, ám készítésükről és rituálékban betöltött szerepükről kevés információval rendelkezünk. Egy újonnan alakult kutatócsoport azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a Szépművészeti Múzeum Egyiptomi Gyűjteményében található két gabonamúmia vizsgálatával fényt derít a készítési mód sajátosságaira

FOTÓ: GVULAI FERENC; © SZENT ISTVÁN EGYETEM, KÖRNYEZET- ÉS TÁJGAZDALKODÁSI INTÉZET

A GABONAMÚMIA BELSEJÉBŐL KIPREPARÁLT KÉTSOROS ÁRPA (HORDEUM VULGARE SUBSP. DISTICHUM) CSÍRÁZÓ SZEMTERMÉSE

A gyököcskéket és csírákat eresztett árpaszemek szövetéket alkotva tartják egyben a szobrot formázó talajanyagot. A gabonamúmiák belsejéből származó valamennyi, általunk megvizsgált mag szenesedésmentesen és kiváló állapotban őrződött meg. Kivételesen kicsírázott, kétsoros, pelyvás árpaszemek voltak. Más mag nem fordult elő

A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM EGYIPTOMI GYŰJTEMÉNYÉNEK SZARKOFÁGOS GABONAMÚMIÁJA

A talajanyagból és árpaszemekből formált, majd papirusz és textilcsíkokkal rögzített fekvő helyzetű Ozirisz szoborra halotti maszk került a szarkofágba való behelyezés előtt

A Szépművészeti Múzeum egyiptológusai mellett a Magyar Nemzeti Múzeum, az Országos Környezetegészségügyi Intézet, valamint a Szent István Egyetem kutatói vállalkoztak arra, hogy megvizsgálják a gabonamúmiák belső szerkezetét, növénytani tulajdonságait, a készítésükhöz használt talajanyag sajátosságait, s kísérleti úton felderítsék megalkotásuk lehetséges módszertani lépéseit. Az egymással összefüggő vizsgálatok célja olyan ismeretek megszerzése, amelyek hozzásegíthetnek e kultusszal kapcsolatos, eddig még megfejtetlen kérdések megválaszolásához.

Múmia-szükséglet

Közismert, hogy az ókori egyiptomiak mumifikáltak a holttesteket, de nem csak az emberi maradványokat: számos állatmúmia (pl. krokodil, sólyom, macska, íbisz) is fennmaradt. Az emberi test mumifikálásának szokására túlvilághitükben taláink magyarázatot. Az egyiptomiak számára azért volt fontos a holttest épségben tartása, mert ez volt az egyik feltétele a halál utáni újjászületésnek. A temetkezési szertartás csúcspontján a mumifikált testet mágikus rituálék során új életre keltették, és elhelyezték az alvilágot jelképező föld alatti sírkamrában. Az ősi mítosz szerint Ozirisz isten volt az első halott, akinek a Széth isten által szétszaggatott testrészeit hitvese, Ízisz összegyűjtötte, a sakkálfejű Anubisz segítségével mumifikálta, és golyócokba tekerte. Az így újjászülető Ozirisz lett az alvilág ura, akit az egyiptomi panteonban a túlvilág és a halottak isteneként ismertek. Feleségével, Ízisszel és fiával, Hóruzzsal a héliopoliszi isteni kilencség tagjaiként az ókori Egyiptom legfontosabb isteni triászát (isten család) alkották.

Talajból és gabonából „gyúrva”

„A Szépművészeti Múzeum Egyiptomi Gyűjteménye két gabonamúmiával rendelkezik, közülük az egyik aranyozott ezüstmaszkja jelenleg is restaurálás alatt áll – ismerteti a hazai »gabonamúmia-helyzetet« Liptay Éva, a gyűjtemény vezetője. – A gabonamúmiáknak mindössze elnevezésükben van köztük az ókori Egyiptomból fennmaradt mumifikált emberi és állati testekhez. A világ különböző egyiptomi gyűjteményeiben őrzött gabonamúmiák ugyanis nem emberi vagy állati testeket, hanem talajból és gabonaszemekből álló keveréket tartalmaznak, amelyet Ozirisz isten fekvő múmiájához hasonló alakúra formáztak meg, innen a tárgy típus modern elnevezése is. A gabonamúmiák előállításáról csak kevés írott és képi adat van, ám némelyik szöveges forrás tételes (bár igen nehezen értelmezhető) leírásokat is tartalmaz a készítési rituálékról.

A gabonamúmia-ritusokban az isten halál utáni újjászületése kulcsfontosságú, hiszen ennek okán hozták összefüggésbe alakját a természet körforgásával, különösképpen pedig a növényzet évenkénti megújulásával és a Nílus áradásával. A gabonamúmia készítése, a gabonaszemek kicsíráztatása, és a szimbolikus isteni testből sarjadó, új élet tehát egyfelől Ozirisz újjászületésének jelképe, másfelől a következő évi gabonatermással, tehát az ország jólétével kapcsolatos szertartás volt.”

FOTÓ: SZESZTAY CSANÁD; © SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM

A SZARKOFÁG FEDELE ÉS ALJA VALAHA EGY SZIKOMORFA (*FICUS SYCOMORUS*) RÉSZÉT KÉPEZTE

Látható, hogy a két szerkezeti elemet egy darabból faragták ki. Az is megfigyelhető, hogy több ággöcs található egymás mellett, ami arra utalhat, hogy a törzs oldalhajtásokkal rendelkezett. Ez fafeldolgozás szempontjából a legrosszabb alapanyagként minősül, mivel nehezen faragható. Ugyanakkor Egyiptomban a fa hiánycikknek számított, az ilyen minőségű alapanyagokat is fel kellett használni. A szikomor sokoldalúan felhasználható fűgéfaj, amely Afrikában honos, és főként ártereken nő, de a szavannákon hagyásfaként is jelen van. Termése ehető, sőt a levéllel egyetemben takarmányként is szolgál. A fa levelei, kérge és tejnedve különböző betegségek gyógyítására alkalmas. Spirituális és szakrális jelentőséggel is bír, ezért szent faként is tisztelik.

A TÁRGY MEGTEKINTHETŐ AZ ALÁBBI VIRTUÁLIS GALÉRIÁBAN:

www.mfab.hu/adatlap/ozirisz_gabanamumiaja_solyom_formaju_koporsoban_14582

Gabonamúmiák: amiről a korabeli szövegek mesélnek

Emily Teeter amerikai egyiptológus a denderai templom tetőkápolnájában olvasható leírás alapján így következtetett a gabonamúmia-készítés egyes mozzanataira:

„A gabonát először beáztatták a szent tóból mért vízbe. Ezután a szemeket kiostált homokba keverhették, és az így elkészített alapanyagot a textilanyaggal kibélelt, két félből álló öntőminta helyezették, majd egy nádárnyékoló alatt tárolták, és napi rendszerességgel öntözték. A kilenc napig tartó eljárás után – amely alatt az árpszemek kicsíráztak – az öntőformákból kivett, immáron finom gyökérkezdeményekkel átszótt és egyben maradó feleket összefordították, majd papiruszcsíkokkal egymáshoz rögzítették őket. Az így elkészített »élő« szobrocskát a Napra tették, hogy a Teremtő Napisten élettel töltsse el az isteni képmást. Másnap a szobrot a többi isteni képmás társaságában a szent tavon tett hajóutat követően a templomban helyezték el, és az ezt követő napon textilbe – kátránnyal vagy állati eredetű enyvel átítatott textilcsíkokba – csavarták. A méhviasszól vagy aranyozott ezüstből készített halotti maszk felhelyezése után Szokariszt ábrázoló szarkofágba he-

lyezték a gabonamúmiát. Valószínű, hogy a rítus végét a múmia rituális eltemetése jelentette, de ismeretek sírokból származó leletek is, amelyek alapján feltételezhetően e tárgyakat sírmellékletként is felhasználták.”

OZIRISZ GABONAMÚMIÁJA SÓLYOM FORMÁJÚ KOPORSÓBAN

A Szépművészeti Múzeum Egyiptomi Gyűjteménye 2 db gabonamúmiát gondoz, amelyek közül a 60.22-E leltári számú rendelkezik maszkkal és szarkofággal. A tárgy kairói vásárlás útján került a múzeum tulajdonába az 1960-as évek folyamán. Készítésének feltételezett időpontja a Kr. e. 4. és Kr. u. 1. század közé tehető, anyaga gabona, talaj, agyag, vázson, aranyozott ezüst (maszk) és festett fa (koporsó). Mérete 56 x 19 cm. A gabonamúmia jelenleg nem tekinthető meg kiállításon. Az Egyiptomi Gyűjtemény újrainvitása 2013 őszén várható.

IZZÍTÁSI MÓDSZERREL ZAJLIK A FELHASZNÁLT TALAJ SZERVESANYAG-TARTALMÁNAK MEGHATÁROZÁSA

A gabonamúmiából feltárt talajanyag tulajdonságainak és származásának megismeréséhez szükséges talajtani vizsgálatokat laboratóriumi körülmények között végzik

Határidős termék

„Joggal nevezhetjük őket igazi műalkotásoknak! – mutat rá a gabonamúmia-készítéshez szükséges összetett ismeretekre Kenéz Árpád archaeobotanikus. – A régészeti lelőhelyeken előkerülő növénytani anyag tudományos feldolgozásával foglalkozó szakember felelős a laboratóriumi körülmények között végzett árpacsíráztatási kísérletekért, amelyekkel a gabonamúmia-készítés egyik kulcsfontosságú lépésének részleteire kívánnak fényt deríteni. A megfelelő előáztatás, a gabona-talaj arányának pontos betartása és a csírázáshoz szükséges környezeti feltételek biztosítása mellett úgy tervezhették és valósíthatták meg a rítust megelőző lépéseket, hogy az árpaszemek a »bűvös« kilencedik napra (vagy a rituálé által meghatározott időpontra) éppen a megfelelő állapotban legyenek. Feltételezhetjük, hogy ennek egyik oka az lehetett, hogy ha túlcsíráznak a szemek, vagy nem megfelelő a kelési arány, akkor a rítus veszít szakralitásából, hiszen a földet, talajt áttörő gabonacsíra testesítette meg magát az újjáéledést. Kevés, vagy rosszul csírázó mag, tehát a vizuális élmény hiányában, valamint a megfelelő körülmények biztosításának ismerete nélkül ez a vallási szertartás aligha valósulhatott volna meg évről évre! – emeli ki. – A kísérletek eddigi tanulsága, hogy a gabonamúmia elkészítésének folyamatát igen pontosan kell rekonstruálni, hiszen apró eltérések is befolyásolhatják a csíráztatás sikerességét.”

„Ugyanakkor az egykori helyi klimatikus viszonyok (például a korabeli, egyiptomi novemberi időjárás, a szélhatás, a nádból készített árnyékoló kialakítása stb.) nem ismertek pontosan, így a folyamat rekonstruálása csak akkor lehetséges, ha sikerül a kilencedik napra elérnünk olyan csírázási állapotot, amelyet a gabonamúmiák belsejében tapasztaltunk” – mutat rá a számos módszertani probléma egyikére Lakatos Boglárka, a kísérleteket végző laboratórium munkatársa.

EGY GABONAMÚMIA „LEVETKÖZTETÉSE”

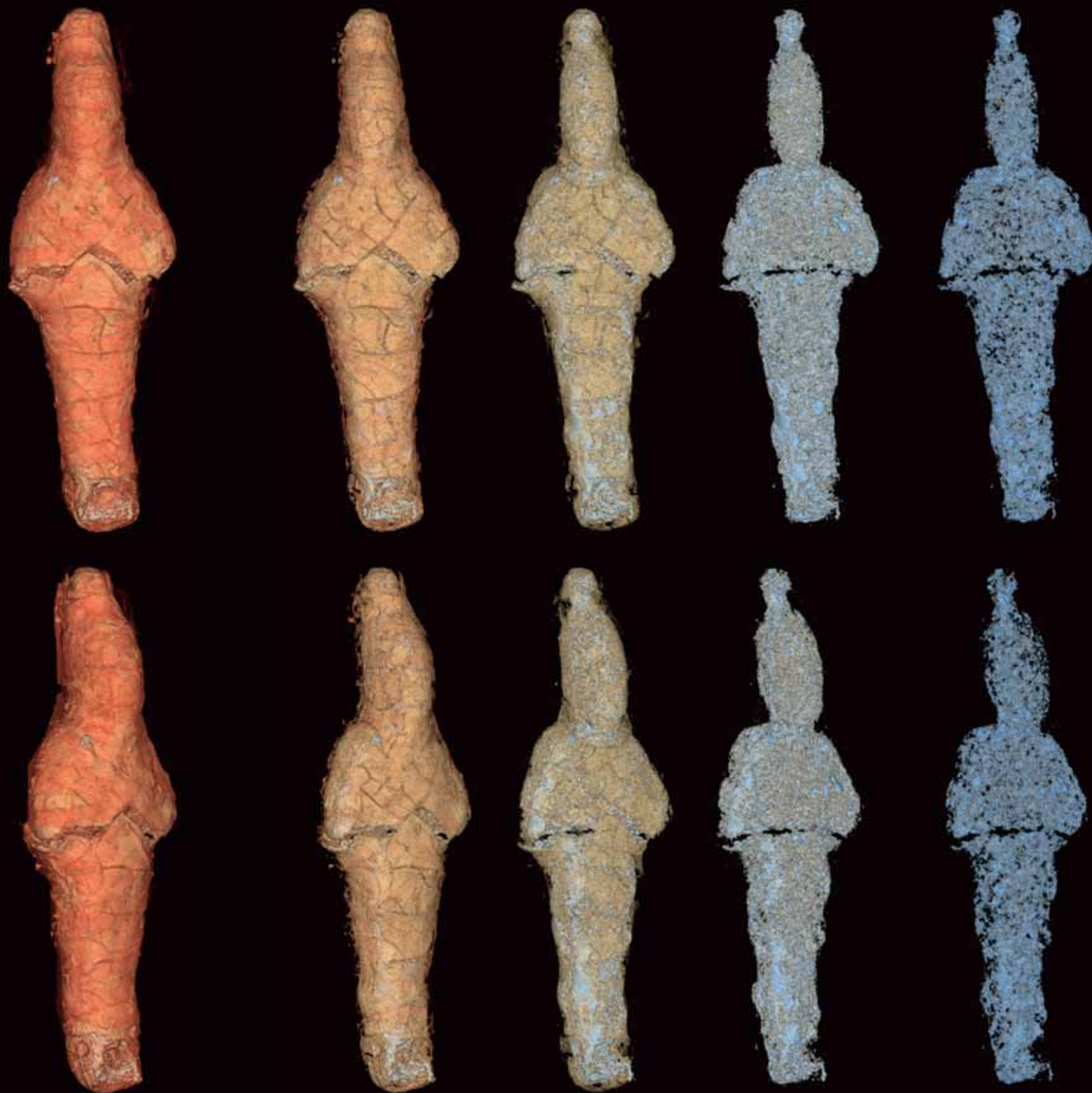
A modern komputertomográfia (CT) képalkotó módszereivel lépésről lépésre haladhatunk egy ismeretlen tárgy belsejébe. A CT-felvétel alapján készített 3D-s rekonstrukció bal szélső felvételein a múmiát összetartó anyag felszíni tulajdonságai láthatóak, amely – jobbra haladva – fokozatosan eltűnik, és végül a belső, talajanyaggal, valamint a szerves gabonamaradványokkal tarkított belső struktúra látványa tárul elénk

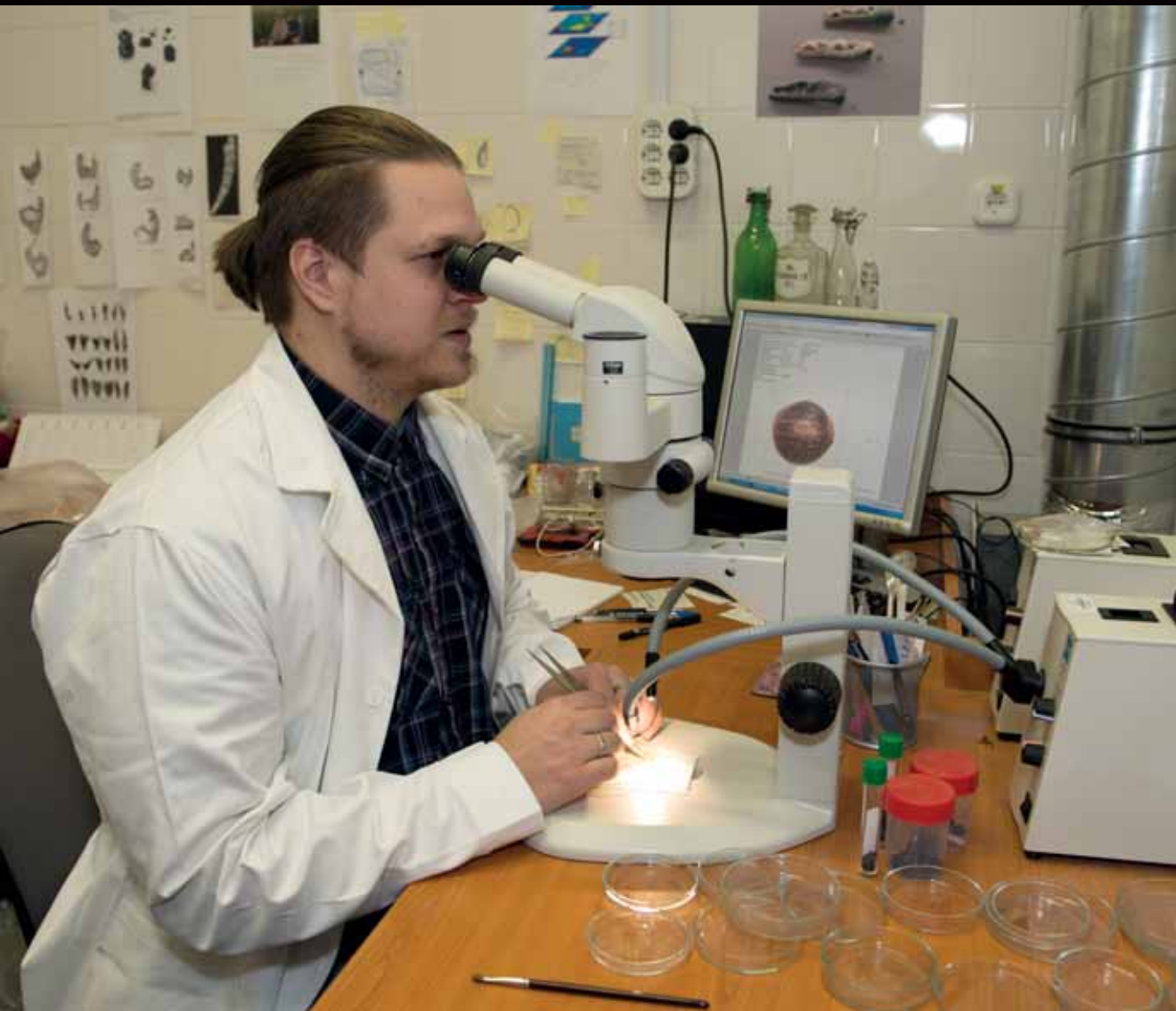
A gabonamúmia 3D-s rekonstrukciója megtekinthető honlapunkon:

www.afoldgommb.hu/gabonamumia

3D-S REKONSTRUKCIÓ: BALÁZS GYÖRGY, © SEMMELWEIS EGYETEM, VÁROSMAJDORI SZÍV- ÉS ÉRGYÓGYÁSZATI KLINIKA

FOTÓ MONTÁZS: PÉTER ÁNOS, © MAGYAR NEMZETI MÚZEUM, NEMZETI ŐRŐRSÉGVÉDELMI KÖZPONT, 3D REKONSTRUKCIÓ: BALÁZS GYÖRGY, © SEMMELWEIS EGYETEM, VÁROSMAJDORI SZÍV- ÉS ÉRGYÓGYÁSZATI KLINIKA

Ősi gabonaszemek – górcső alatt

Annak érdekében, hogy a gabonamúmiák belső felépítését, a felhasznált anyagokat, valamint a készítményt elemezhessék, a kutatók egy precíziós eljárással talajanyagot és mumifikálódott árpaszemeket emeltek ki a múmiák belsejéből.

„Mindezt az tette lehetővé, hogy a restaurálásuk előtt mindkét múmián voltak kisebb szakadások és sérülések” – mondja Liptay Éva.

A mumifikálás folyamata (kátrányos és/vagy enyves bandázsolás) a gabonamúmia esetében légmentes körülményeket teremt, amelynek hatására a lebomlási folyamatok lassulnak, esetleg meg is szűnnek. Ez az oka annak, hogy a gabonamúmia belsejében csak olyan árpaszemeket találtunk, amelyek alig észrevehető bomlási folyamaton estek át. A csírázott árpaszemek alaktani vizsgálatát, valamint a felszínükről nyerhető gombák és atkák elemzését Gyulai Ferenc archaeobotanikus-professzor, valamint Magyar Donát mikrobiológus végezte.

„A gabonamúmia belsejéből gyűjtött gabonaszemeket a helyszínen steril kémcsőbe helyeztük, és abban tároltuk a vizsgálatig. A gabonaszemek fel-

színi lemosásával nyert mosófolyadékot centrifugáltuk, majd elemeztük az üledékben található gombaelemek és más mikrofosszíliaikat. A gabonaszemek felszínéről számos érdekesség került elő: főleg gombafajok elemei, virágporszemek, atkaeredetű maradványok. Az *Aspergillus* gomba nyomai például arra utalnak, hogy a szemeteket a betakarítás után nem megfelelően tárolták, emellett elképzelhető az is, hogy a csíráztatás során alakulhatott ki a tárolási károkat, esetenként mikotoxikózist okozó gombaszennyeződés. A mikroszkópos vizsgálat során lelt gombafonalak alapján valószínűsítik, hogy a parazita gomba még élő állapotban fertőzte meg a gazdanövény szövetét” – mondja a professzor.

„Ezek minden bizonnyal a gabonamúmia készítését megelőzően kerültek az anyagba a gazdanövényvel vagy a talajjal, míg mások a csíráztatás során, a nedvesség hatására szaporodtak el a gabonaszemek felszínén. A gombaspórák a bandázsolást és a kiszáradást követően viszonylag jó állapotban megőrződtek, amelynek eredményeképpen ma is kifejezetten jól vizsgálhatóak” – összegezi a mikrobiológus.

AZ ARCHAEOBOTANIKUSOK SZTEREOMIKROSKÓP SEGÍTSÉGÉVEL VÉGZIK A SZEMTERMÉSEK ALAKTANI VIZSGÁLATÁT

Ezt a műveletet sokszor számítógépes képelemző programokkal is kiegészítik

A) NÖVÉNYI OPÁLSZEMCSÉK,
ún. fitolitok, amelyek a gabonák pelyvaleveleiben és toklásaiban keletkeznek

B) GABONÁKBÓL SZÁRMAZÓ KEMÉNYÍTŐSZEMCSÉK
MIKROSKÓPOS KÉPE

A repedések és törések hőhatásra utalhatnak

C) LISZTATKA (ACARUS SIRO) MARADVÁNYAI

Ezek az ízeltlábúak az egyiptomi gabonaraktárból kerültek a gabonaszemekkel a múmiába, vagy a csíráztatás során a nedves körülmények miatt szaporodtak el

D) CSÍRÁZÓ GOMBASPÓRA,
mely valószínűleg a csíráztatás során hajtott ki

E) ALTERNARIA/ULOCADIUM GOMBASPÓRÁK
Valószínűleg a gabonaszemek csíráztatása közben kialakult penészgombatelepekből származnak. A gabonamúmiából kimutatott penészgombák és liszttakák károsítják a csírázó magokat, így csökkenthetik a múmiából előtörő csíranövények számát

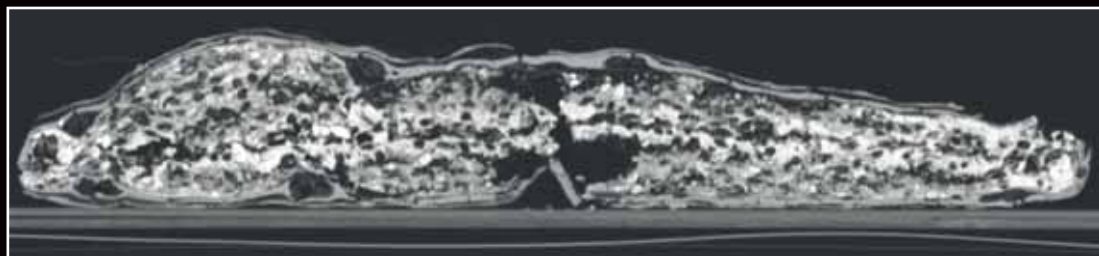
CT-FELVÉTELRE VÁRÓ GABONAMÚMIÁK. a Semmelweis Egyetem Városmajori Szív- és Érgyógyászati Klinikáján

A KERESZTMETSZETI CT-FELVÉTELEKEN JÓL KIRAJZOLÓDNAK A SZARKOFÁGBA HELYEZETT MÚMIA KÉSZÍTÉSÉNEK EGYES LÉPCSŐFOKAI

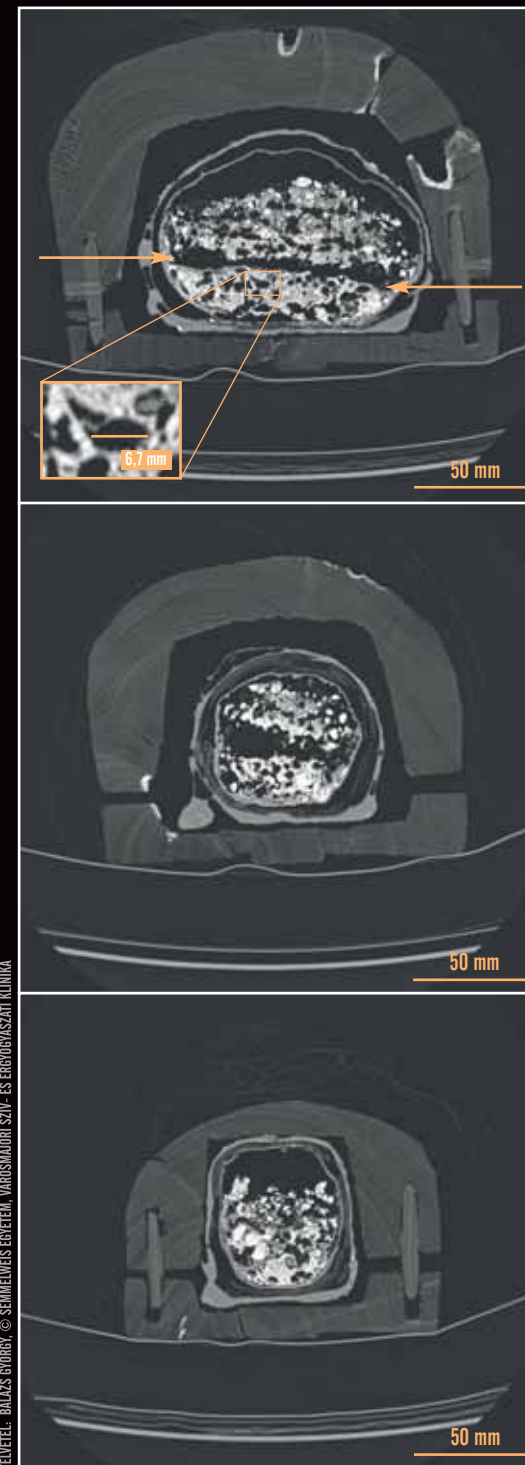
A múmia hosszanti tengelyében futó anyagfolytonosság-hiány (nyíl) egyértelműen bizonyítja, hogy két, külön csirázott félből került kialakításra. Az így készült metszeti képekből kiszámítható a gabona-talaj keverési aránya is. A felső ábrán kiserkesztett csirázott árpaszem csírácskájára a múmia belseje felé mutat, amely bizonyítja a korabeli fényforrás helyzetét, azaz az alsó fél is felülről kapta a fényt csirázáskor. A talaj-gabonaszem elegyet textil- és papiruszcikok rétegei veszik körül, majd a szarkofág keresztmetszete látható. A felső és alsó felvételeken jól kivehető, hogy csapolási technikával rögzítették a szarkofág fedelét. Ha jobban szemügyre vesszük a szarkofágot, látható, hogy az erősen hullámos évgyűrűk nem törnek meg a fedél és az alj határán, tehát ez a kép is egyértelművé teszi számunkra, hogy a két részt egyazon fadarabból faragták ki (jobbra)

A GABONAMÚMIA KÖZÉPTENGELYÉBEN KISZERKESZTETT CT-FELVÉTELEN

jól kivehetőek a talajanyagba ágyazott árpaszemek, valamint a megformált szobor egyes testtájai is

FELVÉTEL: BALÁZS GYÖRGY, © SEMMELWEIS EGYETEM, VÁROSMAJORI SZÍV- ÉS ÉRGYÓGYÁSZATI KLINIKA

FELVÉTEL: BALÁZS GYÖRGY, © SEMMELWEIS EGYETEM, VÁROSMAJORI SZÍV- ÉS ÉRGYÓGYÁSZATI KLINIKA

Árulkodó képszeletek

„A belső szerkezet megismerésére irányuló kíváncsiságunk egy ilyen ritka és csak igen körültekintően vizsgálható tárgy esetében leginkább képalakító diagnosztikai módszerekkel elégíthető ki – indokolja Pető Ákos talajtani szakértő a múmiák Semmelweis Egyetemen végzett radiológiai vizsgálatát. – A CT-vizsgálat lehetővé tette, hogy a kutatók bepillantást nyerjenek a gabonamúmia belső felépítésébe, tisztázzák a felhasznált anyagok egymáshoz viszonyított helyzetét, sőt az egyes árpaszemek elrendeződését és méretét is meghatározzák. A diagnosztikai képalakító program segítségével ugyanis a gabonamúmiát rétegekben lehet »levesztetni«!

Az előzetes eredmények alátámasztják a korabeli leírásokban foglaltakat, de ezen túlmenően még finomítják is a részleteket. Egyértelművé vált, hogy a gabonamúmiát két részből állították össze; erre a múmia középtengelyében futó, a kiszáradó agyag zsugorodásából származó anyagfolytonosság-hiány hívja fel a figyelmet. Valószínűsíthető továbbá, hogy az árpaszemek a talajfelszínhez közel helyezkedtek el a csirázatóformákban, amelyeket később összefordítva alakították ki a szobrocskát. Erre a múmia belső rétegében koncentrálódó és a külső rétegek felé erősen csökkenő gabonaszem-koncentráció mellett a gabonaszemekből előtörő csírákezdemények irányítottasága is utal, hiszen azok döntően a gabonamúmia belseje felé mutatnak, amely jelenség csak úgy jöhet létre, ha a feleket külön-külön csirázatták, hiszen a növények a fejlődésük során mindig a fény felé igyekeznek.”

Meghatározott külső

A csirázott gabonaszemekből „gyúrt” szobrokat többretegű, textilszerű anyagba, majd a szikomor fájából készített, a sólyom alakú Szokarisz istent formáló, csapolt szarkofágba helyezték. Ez a motívum köszön vissza a szarkofággal rendelkező egyik hazai gabonamúmia esetében is. A koporsó lezárása előtt viaszból vagy nemesfémből halotti maszkot készítettek a múmiának, amely azonosította is a gabonamúmiát Ozirisszel, a halálból újjászülető istenséggel. A maszk anyaga (viasz, ezüst, arany) szintén szimbolikus jelentőségű volt, hiszen az egyiptomiak mindhárom isteni eredetűnek tartották, és nagy mágikus erővel ruházták fel. ☉

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSBE RÉSZT VEVŐ KUTATÓK (ÁBÉCÉRENDBEN) ÉS INTÉZMÉNYEK: Balázs György, Dr., klinikai főorvos, Semmelweis Egyetem, Városmajori Szív- és Érgyógyászati Klinika – Gyulai Ferenc, Prof. Dr., egyetemi tanár, Szent István Egyetem, Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet – Gyulai Gábor, Prof. Dr., egyetemi tanár, Szent István Egyetem, Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar, Genetikai és Biotechnológiai Intézet – Hafez, Yaser Mohamed, Kafrelsheikh University – Halász Ágnes, Mezőgazdasági és Szakigazgatási Hivatal – Kenéz Árpád, archaeobotanikus, Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, Leletdiagnosztikai Laboratórium – Kredics László, Dr. habil., Szegedi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Mikrobiológiai Tanszék – Lakatos Boglárka, laborasszisztens, Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, Leletdiagnosztikai Laboratórium – Liptay Éva, Dr., gyűjteményvezető, Szépművészeti Múzeum, Egyiptomi Gyűjtemény – Magyar Donát, Dr., mikrobiológus, Országos Környezetegészségügyi Intézet – Pető Ákos, Dr., muzeológus-talajtani referens, Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, Leletdiagnosztikai Laboratórium – Rovner, Irwin, Dr., CEO, Binary Analytical Consultants – Újvári Zsolt, Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet – Varga Edith, Dr., egyiptológus, Szépművészeti Múzeum, Egyiptomi Gyűjtemény

⊕ SZÖVEG: LÁZÁR ÁDÁM. KÉP: KOVÁCS P. ATTILA

KUMBH MELA

ÁLLOMÁS AZ ÚTON

Van, aki szöges ágyon fekszik, más évek óta magasba tartja a karját, akad, aki napokra elásatja magát. Guruk, szentek, szádhuk, fanatikus rajongók, zarándokok, vallási vezetők vagy csak mindennapi hívők tömegesen jönnek ide. Van, aki napokig utazik, más hetekig gyalogol, és akad, aki hónapokig itt marad. A legtöbbször legalább egyszer alámerül a Gangesz vizébe, hogy megtisztítsa magát karmájától. Énekelnek, táncolnak, imádkoznak, hallgatják a tanítást – és meditálnak. A 2013-as Kumbh Melára több mint 100 millió látogatót vártak...

ALLAHABADBA, AZ IDEI KUMBH MELA HELYSZÍNÉRE PONTOSAN ÉRKEZÜNK. Indiában a vonatok általában pontosak, ha késnek, három nyelven is bemondják: a helyi állam nyelvén, hindiül és angolul. Így azután a hangsbemondó állandóan szól, ezért senki sem figyel rá. Az éjszakai vonaton aludtunk egy keveset. Amikor a szerelvény befut, csomagjainkkal küzdve kábán vánszorgunk. Hideg van, mindössze 2-3 Celsius-fok. Az állomáson az évtizedes vizeletbűzön kívül senki sem vár ránk. Többhetes levelezés után azt már tudjuk, hogy van szállásunk, és reméljük, hogy a riksás ismeri is a címet. Végre sikerül egy motoros riksást találnunk, aki állítja, hogy tudja, hová igyekszünk. Abban is biztos, hogy beférünk. A jármű fedett, fémtetős. Az út tele van kisebb, de főleg nagyobb kátyúkkal. Kapaszkodunk, a csomagjainkat próbáljuk tartani, a tetőbe időnként jól beverjük a fejünket. A sofőr a ködös sötétségben magabiztosan robot előre.

Van időnk a keresésre

Hirtelen fékezünk a ködből előbukkanó úttorlasznál. A másik oldalán biztonságiak, rendőrök. Kérdően nézünk a riksásra, aki úgy vett fel, hogy szálláshelyünkig szállít. Itt viszont azt állítja, hogy ezen a ponton túl nem lehet behajtani, mert ez már a Kumbh Mela sátorvárosa. Kissé bizonytalanul káoszálódunk le. Átnézünk a sorompón túlra, a lassan előbukkanó, hatalmas területre. Sátortábor – de melyik a mi helyünk...?

Pillanatokon belül vagy 8-10 ember vesz körül, ám nem akad, aki felvilágítással szolgálna. Parázs vita alakul ki. Vannak, akik azt javasolják, induljunk el gyalog, mert csak öt perc. Abban biztosak lehetünk – nem először járva Indiában –, hogy ez a séta nem öt perc. Mivel az idei ünnepség 55 na-

pig tart, így szerintük még van időnk megtalálni sátrunkat. Sikerül felhajtani egy másik riksást. Igen, ő pontosan tudja, hová kell menni. Az első is ezt mondta. Bár az indiaiak hozzászoktak a zsúfoltságához, a szemlélődő tömeg nem kis csodálatára, bepréselődünk a riksába.

Közben majdnem kivilágosodik. Azért tart olyan sokáig, mert a sátorváros a Gangesz homokos árterületére épül. Ilyenkor, január-februárban hideg van, és sok embernek még sátra sincs, s ők egész éjjel kis tűzrakások körül ülnek. A Gangesz hordalékából kihalászott, tűzre dobott fadarabok nedvesek, ezért rettenetesen füstölnek, homályba burkolják a reggelt.

A SWAMIK SÁTRAI – ELŐADÓTERMEIK

Egész nap lehet keresni, melyik az igazi guru. Hatalmas a választék, több ezer swami hirdeti tanítását

A SÁTORVÁROS

55 napig, 20 km²-en, több 10 millió ember otthona (jobbra)

A SZÁDHUK EBÉDJE. Mindennap más a vendéglátó. A leghíresebb Swamik sátraikban naponta 3-6000 szádhut ebédeltetnek meg (lent)

A SZÁDHUK EGY CSOPORTJA

A vándorszerzetesek, a szádhuk tízezrei India minden részéből érkeznek (balra fent)

AZ IDŐSZAKOS SÁTORVÁROS

Az infrastruktúra – utak, víz, elektromosság, szennyvízelvezetés – jobban szervezett, mint sok indiai városban

Sátorváros

A megelőző készülődés, az utak, villamosság, víz, szennyvízelvezetés szervezése hónapokat vesz igénybe. A több mint 300 millió embert egész évben étellel ellátó Gangesz ilyenkor száraz árterén 10 kilométer hosszan és ugyanilyen szélességben, sakkáblaszerűen alakítják ki a 14 szektorra osztott települést. Az állandó híd mellé még 17 pontonhidat fektetnek. A hidak mindegyikén egyirányú a forgalom. A sátorváros 14 alkalmi kórházában 240 orvos ügyel állandóan. Naponta 80 millió liter ivóvíz fogy és 40 ezer illemhelyen folyik el. 156 kilométer utat alakítanak ki: az útburkolat az árterület homokjára fektetett, centivastag vaslemezeket jelent, amit naponta kétszer locsolnak, hogy ne legyen akkora a por. Az utak szélén 770 kilométernyi villanyvezetékéről 22 ezer lámpa világít. A főutakat apró közők kötik össze. 550 kilométer vízvezeték szolgálta ivóvizet. A főutakon naponta kétszer végigdöcög egy kukásnak kinéző kocsis,

amiből befűjják a várost valamilyen fullasztó, szűnyogirtó köddel a malária ellen. A település nyugalomát 30 ezer rendőr és katona biztosítja. De nyugalomról nehéz beszélni, mivel a több tízmillió tömegben állandó a zaj. A sátorváros látványra olyan, mint egy vidámpark. A guruk sátrait villogó, színes neonfények világítják meg, hatalmas hangfalakból bömböl a zene.

A riksás a 17 hídból már vagy a hetediket robbog át. Azt már rég elvesztettük, hogy melyik oldalról melyik oldalra. Minden ellenőrző pontnál elkéri a táborunk címét tartalmazó papírt. Így kiderül, hogy nemcsak azt nem tudja, hol ez a tábor, de olvasni sem. Legalább ismerkedünk a környékkel. Sátorvárost nézünk. A főutak mellé állították fel a legnagyobb, leghíresebb swamik, a

szent emberek óriási sátrait. Ezek az előadótermeik. A sátrak most üresek, napközben a szentek is pihennek.

Már több órája cikázgatunk. Bár még kicsit korai, de már majdnem kiismerjük magunkat. Az biztos, hogy jobban, mint a riksás. Amikor ötöd-szörre áll meg ugyanannál a rendőrnél, aki először jobbra, azután balra, ezt követően északra, majd délre mutatott – most tényleg elgondolkodik. Ám épp akkor ér mellé egy helyi lakos. Ő magabiztosan mutat az egyetlen olyan irányba, amerre ennél az útkereszteződésnél még nem jártunk. A vasútállomásra 6.10-kor érkezünk, most 10.45 van. A riksás a megállapodott ár többszörösét kéri, mondván, az út sokáig tartott. Igaza van. És végre megérkeztünk.

A MELLÉKHELYISÉGEK

A sátorváros
40 000 WC-je közül
a Gangesz partjára is
állítottak fel pár százat

A PONTON HIDAK

A két part közötti
forgalmat 17, hatalmas
„bojlerekre” állított
híd biztosítja

BUKÓSISAK NÉLKÜL

A nagák csak hamuval borítják be testüket, gyakran teljesen meztelenek

EGY SZENT EMBER

Csak félórát néztem, addig fél lábon, mozdulatlanul állt

(jobbra)

Egy utazás – az élet kezdő- és végpontjai

A hinduk szerint ennek az utazásnak egy újjászületési pontja a Kumbh Mela: az Ünnepi Kehely. A helyszín kiválasztásának mitológiai alapja van. Az istenek egykor elvesztették erejüket, és visszanyerésére meg kellett szerezniük a halhatatlanság nektárját. Ehhez a démonok segítségére is szükségük lett volna. Megegyeztek: egyenlően osztják el az elixírt. De amint megjelent a kehely, harcolni kezdtek. 12 éjjel és nappal folyt a küzdelem. Ezért tartják a zarándoklatot 12 évenként. Győztesként az egyik isten – Vishnu – repült el a kehellyel. Amikor átrepült vele India felett, négy csepp a Gangeszbe hullott. Ezeket a helyeken van az ünnepség.

Másnap hajnalban az első utam a Gangeszhez vezet. Figyelem, hogyan emelkedik a Nap a folyó fölé, oszlatja szét a ködöt. A távolból a hajnalt köszöntők mantráinak skandálása hallatszik. Pirkadtkor a folyam partján még csak néhányan kezdtek el reggeli, rituális tisztálkodásukat. Kis edényükből vagy tenyerükből alácsorgatva a vizet, imádkoznak, majd pár korty vízzel fogukat mossák,

néhány cseppet lenyelnek. Végül annyiszor, ahány rokonukért imádkoznak, alámerülnek a vízben. Nézem az előttem folyó Gangeszt. Tűnődöm, hogy most méretében nem, csak jelentőségében hatalmas a folyó. A Himalájától a Bengál-öbölön át szeli Indiát, milliókat etetve és temetve. Csodálom az arcokat, próbálom elképzelni a sorsukat azoknak, akiket csak az elmúlt néhány percben láttam.

Pár lépésre ülök tőle. A bal kezében kardot szorít, amely azonban nem fegyver, hanem szimbólum. A bal lába – térdben behajlítva – a köldökéig felhúzza, talpával felfelé. A jobb kezét félig áldásra emelve tartja. Ágyékkötőjén kívül csak hosszú, fekete haja és szakála takarja testét. Jobb lábán áll, és engem néz. Mint aki felfedez valakit, akire régen vár. Gondolom, pontosan úgy, mint ahogy én nézem őt. Szótlatlanul próbál választ adni a fel nem tett, szememből sugárzó kérdésre: miért? De az is lehet, hogy észre sem vett. Mindig így képzeltem a fakírokat. Ő az első, akit nem fényképről látok. És ő sem fakír – guru.

MELYIK ISTEN KÖVETŐJE?

A vallásos hindu homlokára festett jelek elárulják, melyik isten hívője

EGY SWAMI ÉRKEZÉSE A PÁLYAUDVARRA

Legfontosabb használati tárgya, kéregetőedénye a kezében

NAGA SÁTRÁBAN

Teste egész évben hamuval fedett. Kezét áldásra emeli. Előtte a tűzhely, amiről pipáját meggyújtja, mögötte a fűtőanyag, a szárított tehéntrágya

Nagák

A swamik óriássátrai, előadótermei között kis sátrak nyílnak a jóval kisebb sátrak dzsungelében. Itt laknak a nagák – ahogy mi elképzeljük a fakírokat. Egyikük elmondja, hogy 47 éve tartja magasba a karját. Most már nem is tudja letenni a teljesen elkorcsosult testrészt. Van, aki napokra elásatja magát. A swamiktól tanácsot váró, megtisztulást remélő hívőkön kívül a nagák vonzzák a legnagyobb tömegeket. Sátraikból gyakran mély, hosszan tartó köhögés hallatszik. A táborban láttam idősnek kinéző nagát, de igazán időset nem. Valószínűleg a chilum – amit hamuból és kábítószerből kevernek és szívznak – támadja meg tüdejüket. A földet szőnyeg borítja, rajta matrac, némelyikben ágy. Meglepő nagy a rend. A naga előtt kis tűzhely, ahol néhány

fadarab és szárított tehéntrágya füstölög. Ha a sátor lakója ébren van, a tűz pislákol, ha alszik – ami napközben a leggyakoribb állapot –, csak hamu, néhány üszkös fadarab a kellék. Kirakatban élnek. Látványosan, lassan pusztítják magukat.

Meztelenek, hamuval dörzsölik be testüket. Nem járkálnak. Sátruk előtt ülnek, aki odajön hozzájuk, azt vagy egy mozdulattal elküldik, vagy megáldják. Adományt elfogadnak. A látogatót gyakran teára vagy egy pipára is meghívják. De találkoztam nagával motoron is.

Kiléptek előző életükből: ezután már nincs szülő, testvér, házaspár, életcél vagy probléma. Csak guru, mester van. Egyikük elmesélte: azelőtt taxifőnök, indiai volt, ma naga.

Tisztaság, gazdagság, termékenység

A Kumbh Mela időpontja meghatározott. Amikor a Jupiter belép a Vízöntő és a Nap a Kos jegyébe, akkor kezdődik az ünnep. Úgy tartják, hogy ezen időszak alatt, ezen a folyosón a Föld nyitva van más, nagyobb bolygók felé, és így a lélek könnyen eléri az égi világot. Így a szent folyóban fürdőzéskor a múlt bűneit mossák le, és a lélek jogosulttá válik a születés és halál ciklusa alóli felszabadulásra. A fontos fürdőzési napokon – amelyeket szintén a csillagok állása határoz meg –, a swamik vezetésé-

vel, szürke hamuval bekenet, virágfüzérés férfiak milliói sorakoznak a parton, hogy a szertartás csúcspontjaként megfürödjenek a Gangeszben. Ez az időszak, amikor a hinduk elfeledkeznek kasztjukról, arról a régióról, ahonnan származnak. Ez az esemény a legnagyobb vallási összejövetel a világon.

India távoli, vallási szokásai számunkra alig érthetőek. Mit tud ez az esemény, ez a szertartás nekünk mondani? Egy kasztrendszer tagadó, de azt szigorúan betartó országban a hindu hit ünneplése.

Amikor a szent folyóban alámerülőket figyeljük, nem is lehet kétséges, hogy az ide zarándoklókat a hit vezeti. Az a víz, amelyben az emberek bűneiktől megtisztulnak, a vizsgálatok szerint szennyezettsége miatt nem csak fürdésre alkalmatlan, de ha

szájba, szembe kerül, veszélyes az egészségre is. A zarándok érzi, de nem veszi figyelembe, hogy a folyó hideg és szennyes. Egy idős hölgy előttem mászik ki a jéghideg vízből. „Ha egy előre meghatározott időben az ember rituális fürdőt vesz a szent folyóban, megfelelnek a szélsőséges hőmérsékletekről. Ez a folyó tisztaságot, gazdagságot és termékenységet kínál azok számára, akik megmártóznak és hisznek benne.”[⊕]

AMIÉRT A ZARÁNDOKOK MILLIÓI JÖNNEK...

A Gangesz szent habjaiban a mártózás rituális megtisztulást eredményez

BERNECEBARÁTI

LESZ-E MÉG SZŐLŐ?

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: VOJNITS ANDRÁS

A Börzsöny hazánk egyetlen hegysége, melynek lankái híján vannak szőlőültetvényeknek. „Szégyenszemre” még a keleti végén megbúvó Szendehely kevéske tükéje is a Mátrai Borvidéket gazdagítja. Jobban szemügyre véve a térséget, azért akad néhány fürt, amiről szemezgethetünk...

*„A kultúrát nem lehet örökölni.
Az elődök kultúrája egy-kettőre elpárolog,
ha minden nemzedék újra meg újra
meg nem szerzi azt magának.”*

Kodály Zoltán

Bernecebaráti főutcáján elektromos tricikli suhan. Nyergében nyílt tekintetű, idős, vidám asszony, Balyog „Pálinkás” Magda ül, mindenki Magdus nénije. A pincék felől kérdezem, ő meg a házába invitál, majd fényképeket vesz elő, és mesélni kezd: „Régen az emberek az Alföldre jártak aratni; elmentek tavasszal asszonyostul, megjöttek ősszel. Édesapám első kaszás is volt, tarlógazda a Róth-féle birtokon. Én tizenegy évesen szedtem a markot huszonkét pár arató között – vérző tenyérrel is. Elmúltak azok az idők, ma már a nyolcvannegyediket taposom. Hosszú és sokszor keserves utat jártam be életemben, de nem panaszkodom, minden szépséget megtaláltam benne. A szüreti bálon úgy táncoltam, húrok voltak a lábamban. Szép volt a mi életünk.”

Vad Bernece, szelíd Baráti

Bernece és Baráti, a két ősi palóc község neve szlovák eredetű: a fiútestvér vagy szerzetes jelentésű brat szó Bratka, Baraath, Barathi és Baraathy változatokon keresztül „szelídült” Barátivá, de a Bernece is megélt pár változatot (Berneche, Bernece, Berzencze, Nernyhe, Berencze), mielőtt mai alakját felöltötte. A szláv eredet ellenére az 1526 előtti jobbágynevek azt mutatják, hogy lakosságuk magyar volt. A két község hivatalosan csak 1928-ban egyesült, ám évszázadok óta teljesen egybeépült, a templom, a pap mindig közös volt. Hiába berneceiek, barátiak, alvégiek meg fölvégiek – ahogy a falubeliek osztályozták magukat –, a dombtetőn, ahol a templom magasodik, a megkülönböztetésnek nyoma veszett. Helyébe a mindenki számára elfogadható erkölcsi mérték s az évszázados hagyomány lépett...

Tóth Imre, az Ipoly menti palóc szótár, a Palóctrilógia és a Boldog palócok unokái című könyvek szerzője írja, hogy egy régi rege szerint a bernecei őslakosság közé drégelyvári törökök is letelepedtek, akiknek nem akaródzott kivonulni a legyőzött seregekkel. Állítólag tőlük ered a bernecei ember harciassága. A kevésbé temperamentumos barátiak pedig a honfoglalás kori szlávokkal keveredtek.

Az ikerfaluban bőven akadtak hírességek is. Itt van rögtön a község „saját” betyárja, Sisa Pista, becsületes nevén Benkó István. Az 1910-ben elhunyt utolsó nógrádi betyárra ma tanösvény is emlékezik, amely stílszerűen a Betyár-kúttól indulva egészen Nagyorosziig vezet. Sisa Pista élettörténetében nem csekély szerepet játszott a bor. Amikor először börtönbe került, hamar megszökött, mert a részeg ór nyitva felejtette a cellája ajtaját. A betyár később bandát szervezett, és olyannyira elvadult, hogy egyszer – ittasan – juhász-késével lefejezte az öt gyerekkorában megkínzó pandúr őrmestert. Mindössze húsz év börtönbüntetést szabtak ki rá, amiből végül egygyel több lett, mert a feljegyzések szerint a börtönben is „veszélyes, dacos és engedetlen” maradt.

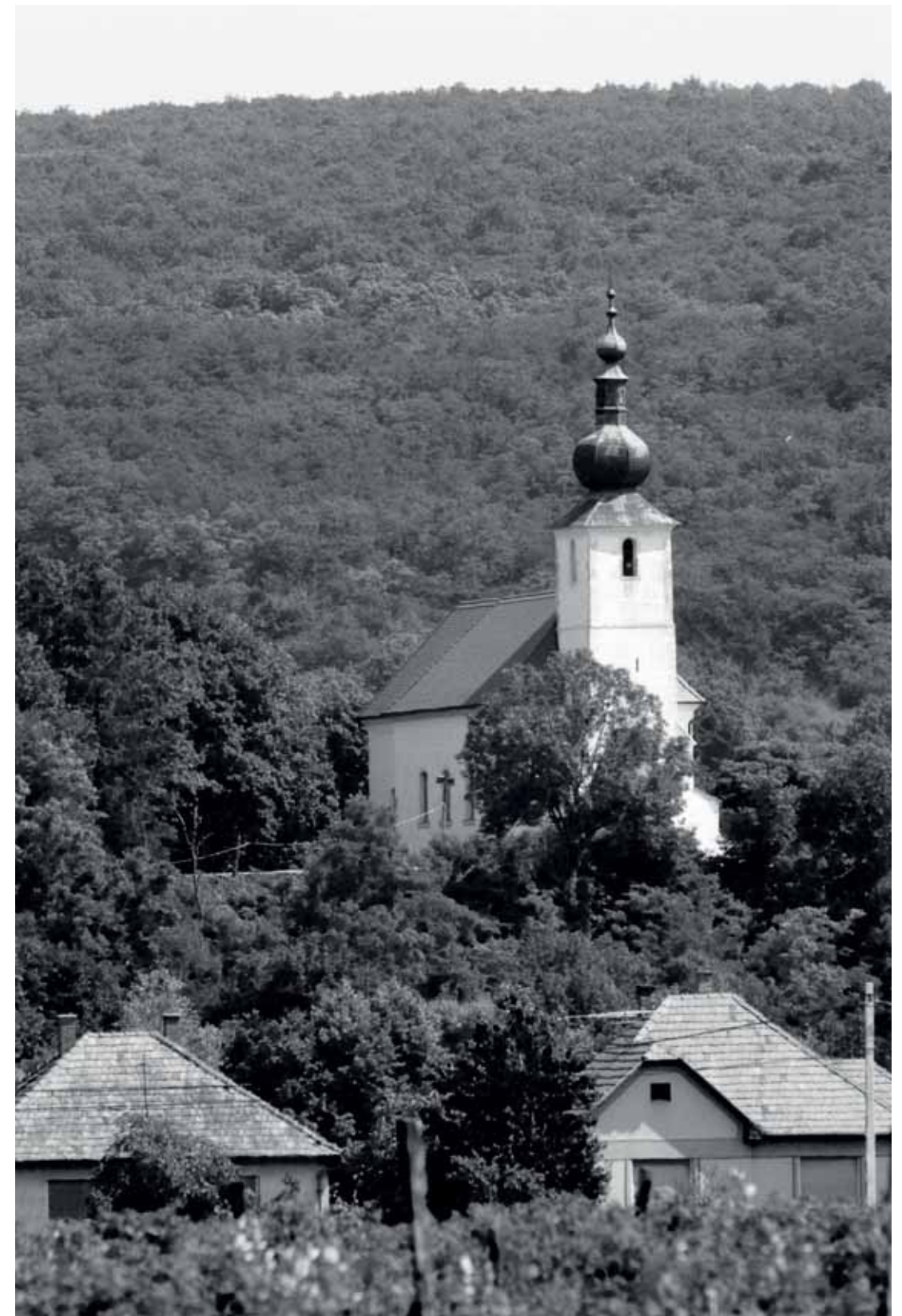
Egész másként tűnt ki a tömegből Szokolai Alajos, aki bernecei lévén nem volt sem anyagi javak, sem temperamentum híján: az első újkori olimpián a 100 méteres síkfutásban bronzérmes nyert. Az ő kezdeményezésére alakult meg a rá következő évben – 1897-ben – a Magyar Atlétikai Szövetség. A két, olyannyira különböző ember élete végül összefonódott: Sisa Pistát szabadulása után Szokolai alkalmazta, hozzásegítve az egykori bűnözőt a társadalomba való beilleszkedéshez.

egy régi rege szerint a bernecei őslakosság közé drégelyvári törökök is letelepedtek, akiknek nem akaródzott kivonulni a legyőzött seregekkel

BENKÓ ISTVÁN, VAGYIS SISA PISTA SÍRKÖVE A RÉGI TEMETŐBEN VAN
A „Sisa” ragadványnevével Nógrádban az égetnivalóan rossz gyerekeket, csibészeket illették

„NEKEM EZ A LEGSZEBB TÁJ
Szívdobogtató a »Szarvas« alól meglátni a templom tornyát...” (jobbra)

A szőlő nyomában

A szőlőművelést a Zsigmond uralkodása idején betelepített száz bányászok és az ő leszármazottaik honosították meg a környéken, amely egykor nevezetes volt szőlő- és borkultúrájáról. Mindebből mára nem sok maradt. A gyönyörű fekvésű Ipolydamásd feletti hegyoldal nevei közül több is a szőlőre utal, de igazából Letkéstől kezdve szaporodnak a „bűnjelek”, ahol jó néhány régi pincére bukkanhatunk. Bár eredeti funkciójukat rég elvesztették, a falu öregjei közül azért páran még hallottak az egykor híres letkési vörösről. Ipolytólgyesen is találunk préházakat, Nagybörzsönyben pedig nem is keveset: Ercsey Dániel (szerzőnk és a BORIGO bormagazin szemlése) több mint kétszázat számlált meg itt belőlük. Perőcsényben és Kemencén is vannak pincesorok, sőt az utóbbit a Food & Wine szubjektív gasztronómiai körkép úgy írja le, mint jó levegőjű, szép, csendes, derűs vidéket az Ipoly völgyében, a Börzsöny északnyugati lábánál, sok zöld lombbal, erdőkkel, barátságos népekkel és jó ételekkel. Az, hogy mindez „jókedvre derítő borral, szőlőhegyel, pincékkel” társul, persze már enyhe túlzás, a tájékozatlan olvasó könnyen Bada-

Ugyan eredeti funkciójukat rég elvesztették, a falu öregjei közül azért páran még hallottak az egykor híres letkési vörösről.

SÁGI FERENC A RÉGI PINCÉKBE TÖLTÖTT 1944-ES KARÁCSONYRÓL:
„A pincék ott húzódtak a hegy lábánál, a patakparton. Borospincék ezek, de most a hordók helyét emberek foglalták el.”

„EZEK RÉSZBEN PERŐCSÉNYIEK
Mindenféle népek által jönnek ilyenkor. Kemencéről, Nagybörzsönyről, mindenhol. Még Ipolyságról is. A berneceiek és a barátiak együtt mennek, ők viszik a prímet. Meg újabban sok a nézelődő, a turista, a pesti. Az idős asszony a demizsonnal már nem él.”
(jobbra)

csönyba vagy Tokaj-Hegyaljára képzelheti magát. Már inkább emlékeztet a szőlőre és a borászatra Bernecebaráti, szőlőtáblák azonban a kis háztáji parcellákat nem számítva itt sincsenek, bár azok sem nagyon látszanak ki a tájat uraló málna-, ribizli- és egresültetvények közül. Pedig egykor szőlők borították a hegyek kötényt, és helyben érlelt bor is volt itt. Rossz pedig már azért sem lehetett a hegy leve, mert a feljegyzések szerint még Selmechányán is keresett volt e nedű, s a török idők adóösszeírásai is szőlőtermelésről vallanak.

„Nem sok név maradt meg, meghalt a hagyomány. A hegyek ugyan megvannak, de dzsungellé változtak. Még inkább Barátiban vannak szőlők. Azoknak a szőlőjét Mária-szobor őrizte, talán azért. A Kutya-hegyeken, a Vörös-hegyen sok szép szőlő volt. A Maros-hegy, a Maros-oldal oldalán, meg a Maros-tetőn [tetején] is. Úgy mondták, a Marusok. Zengett a dal, a kiáltás, az egyik hegyről a másikra és vissza. Szépek voltak a szüreték. Barátiban még ma is van régi kishordó meg nagyhordó. Egyek voltunk, eltérő szokásokkal. Bernece is voltak jó gazdák, de Baráti gazdagabb volt.”

„Nem sok név maradt meg, meghalt a hagyomány. A hegyek ugyan megvannak, de dzsungellé változtak.”

A II. világháború után a szocialista tervgazdaság bogyós gyümölcsűek termelésére kötelezte az ittenieket, ezért terjedt el elsősorban a málna termesztése

„AZ EMBEREK SOHA, SEMMIRE SEM FIGYELNEK, minden belém penészedik. Bennem van minden, tőlem tanultak mindent. Ha hagyják, megfordítottam volna a hegyeket. Nekem még itt valami tennivalóm van.”

Filoxéra és Trianon

A börsönyi szőlészetnek, ahogy az országban máshol is, először a szőlőgyökértetű – a filoxéra – tett be. Az 1890-es évekre, Nagybörsönynt nem számítva, nullára csökkent a termelés. A csemegeszőlő-kereskedelemből meggazdagodott, tőkeerős nagymarosi németek a károk mielőbbi megszüntetése érdekében hamar hozzákezdtek a szőlők újratelepítéséhez. A Börsöny-vidék másik jelentős korábbi bortermelő településén, Nagybörsönyben, ahol a jó szászok a környező települések gazdáinál hamarabb fogtak hozzá a nemesítéshez, szintén sor került a szőlő rekonstrukciójára, de a szőlő- és borkultúra fokozatosan vesztett a filoxérát megelőző jelentőségéből. Míg a 19. század közepén Pest megye szőlőben leggazdagabb területei Vác környéke és a Dunakanyar voltak, a század végére ezek jelentéktelenné váltak.

A második csapást Trianon hozta magával; az itteni borok elvéve jutottak el az ország belsejébe, elsődleges piacuk a Felvidék volt, ez azonban az egyik napról a másikra megszűnt. És ha még ez sem lett volna elég, a II. világháború után a szocialista tervgazdaság bogyós gyümölcsűek termelésére kötelezte az ittenieket, elsősorban ezért terjedt el a málna termesztése – emlékeznek sokan vissza (bár ez nem egészen így történt, ahogy azt később látni fogjuk). Ezt a borászok máig fájlják, pedig sokaknak a meggazdagodás, vagy legalábbis a szegénysorból való kilábalás lehetőségét jelentette.

Tökszőlőtől a pákotáig

Az Esterházyak iratai arra utalnak, hogy a 18. század elejéig itt is az országszerte elterjedt ún. veres és fekete szőlőt termesztették. A lévai uradalom – ahová Vámosmikola és Perőcsény is tartozott – nem kultiválta e fajtákat, inkább a magyar fehér telepítését szorgalmazta. (Akkortájt még nem ismerték a később Szent-Györgyi Albert által felfedezett, a kék szőlőkben található flavonoidok egészségmegőrző hatását.) Keleti Károly (1833–1892) szőlőlistája már ugyancsak hosszú: fehér és fekete tökszőlő, ökörszem, polhos, dinka, frankus, fehér gohér, Margit-fajták, sárfehér, kadarka, juhfark és pákota. A filoxéravész után a direkt termők foglalták el a helyüket, és ezek – nevezetesen a konkordia, a delavár, a nova stb. – lettek később a szőlőnemesítés alanyai. Nagybörsönyben meg azért jelentek meg elsőként a nemesített fajták, mert az ottani rendszeresen eljártak Pongrácz gróf majorságába metszeni, és így vagy úgy, de feltehetőleg onnét szerezték be a vesszőket. Ekkor bukkant fel a furmint, a rizling, a sasza, a muskotály, az oportó, a kecskösű, a pozsonyi fehér, és sikerült átmenteni a juhfarkot és a kadarkát.

Az 1950-es években aztán megint a direkt termők kerültek túlsúlyba, a ház környéki kertekben mást nem is igen találni, és úgy tűnik, a gazdák nem is akarnak letenni róluk. A filoxéravészt követően helyel-közzel sikeresen rekonstruált, nemesített szőlőfajtákból álló ültetvények hanyatlása erre az időszakra esett, amikor a már jellemző nemes vesszőket (melyek közül akkoriban a leggyakoribb a rizling, a sasza, a muskotály, a furmint és az oportó volt) szinte kivétel nélkül direkt termő fajtákra (Izabella, otelló, nova, delavár) cserélték, melyek kevésbé igénylik a gondos, fáradságos szőlőművelést, s mégis bő terméssel jutalmazták a gazdát.

„A gohér, a fehér otelló tönkretette az embereket. Nagyon jó volt a fekete otelló, ez volt a többség. Hogy az mit adott, milyen zamatot, elmondani sem lehet. Volt konkordia, illatos Izabella, meg rózsaszín jeruzsálemi.”

„A gohér, a fehér otelló tönkretette az embereket. Nagyon jó volt a fekete otelló, ez volt a többség. Hogy az mit adott, milyen zamatot, elmondani sem lehet. Volt konkordia, illatos Izabella, meg rózsaszín jeruzsálemi.”

„TIBI ÉS IMRI, VEJ ÉS APÓS Ott van persze a hátyi és a régi vesszőkből font demizson. Olyan nem létezik, hogy valakit egyáltalán ne érdekelne a szüreti felvonulás. Ha nem csinálja, hát nézi. Meg előveszi az ilyenkor szokásos rekvizitumokat...”

A málna dicsérete

„A piacorientált málnatermelés határát az Ipoly alapvetően meghatározza” – írja Bali János a Bözsöny-vidéki málnatermelő táj gazdaságnéprajzát taglaló munkájában. Míg a Bözsöny-vidék természeti környezete rendkívül alkalmas málnatermesztésre, az Ipoly jobb partján sokkal kevésbé kedvezők a feltételek.

Nem jelentéktelen járulékos haszonnal is járt a málnatermelés, miatta hozták rendbe a mellékutakat; a szállításra igen érzékeny gyümölcs enélkül csak léformában jutott volna el a raktárakba...

Az itt élők kereseti lehetőségében az 1950-es évek hoztak először változást. Ekkor fogott a falu népe a bogyós gyümölcsök – először az eper, később a málna és a ribizli – termesztésébe. Különösen a málna kecsegtetett tisztes haszonnal, még ha az ahhoz vezető út a reggeltől estig tartó kemény munka volt is. A jólét jelei elsőként a házak átépítésében mutatkoztak. Ekkor kezdtek eltűnni a vidék jellegzetes parasztportái. Kezdetben csak át-

Kezdetben csak átalakították a régi épületeket, ekkor nevezték el az új nyílászárókat málnaablakoknak, később az új épületeket már málnaházaknak hívták, s lassan átalakult a falukép.

„EZ AZ ÉN CSOPORTOM Újtelki fiatalember, Lantos Csaba és Máté Rezsőné a belevaló asszony. Megesett, hogy nem mindenki tudott eljönni, összegyűlt a portán a dolog. Csárdást táncolunk.”

alakították a régi épületeket, ekkor nevezték el az új nyílászárókat málnaablakoknak, később az új épületeket már málnaházaknak hívták, s lassan átalakult a falukép. Am az elkövetkező években a nyaranta leszedett 50-60 vagon málna árából már máshol is épültek pompás otthonok, a jómódra szert tett málnázók Esztergomban, Balassagyarmaton vagy éppen Budapesten ölték ingatlanba a hasznót. A gyerekeknek, unokáknak épültek ezek a házak.

Mára leáldozott a bogyósbirodalomnak, az EU kevéssé támogatja a hazai termelést, helyettünk Lengyelország lett a bogyóstermelők zászlóvivője.

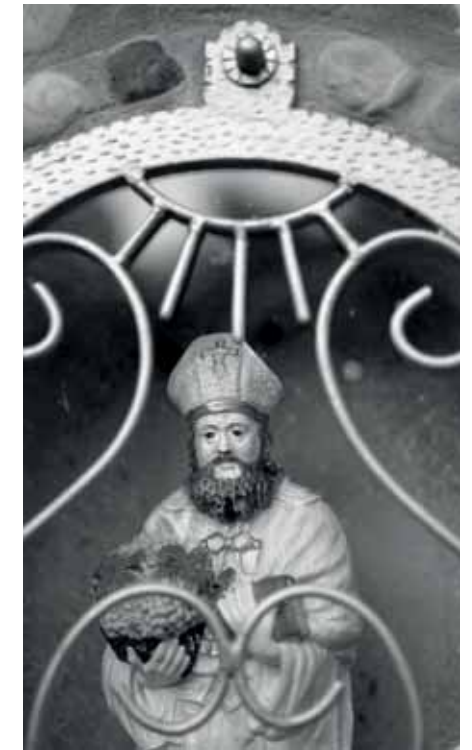
A malinázók

A Bözsöny-vidéken az intenzív termesztés gyökerei a „malinázásban”, vagyis a vadmálna gyűjtésében keresendők. Ekkor a szőlő és a málna még jól megfértek egymással. Már az 1870-es években találunk arról leírást, hogy „... a szőlő felett terülő erdőségekben temérdek málna terem. Egész málnás erdőréssz van itt, mely, mikor ideje van, Budapestet e csemegecikkkel bőven ellátja”.

Az emberek legtöbbször csoportosan, bandában gyűjtöttek, s az önellátás mellett az 1910-es évektől kezdve egyre jelentősebbé vált a vadmálna értékesítése. Rövid időn belül a vadszedéssel együtt leginkább eladásra szedték, és ez nem kis bevételt jelentett. A bernecebarátiak a bözsönnyi gyümölcsöt részben az erdésznek adták el, de az ipolysági piacon maguk is árulták. Ha nagy volt a konkurencia – hiszen egyre több faluból hozták Ipolyságra málnát –, akár Vácig vagy Budapestig is elmentek a gyümölcssel, később meg a konzervgyárak is felvásárolták. A vadmálnából saját fogyasztásra lekvárt, szörpöt és bort is készítettek, de az így feldolgozott terméket ritkán értékesítették. (A városiak ma annál inkább megadnák az árát az efféle házi terméknek, de kevesen foglalkoznak vele, mert azt mondják, nem éri meg.)

A vadmálna természetesen az erdőbirtokosok és -bérlők számára is érték volt, szedették is. Előbb kisebb edényekbe került a gyümölcs, majd ha ezek megteltek, hátikosárban vitték haza. Ugyanabban a hátyiban, az erre a vidékre jellemző hátikosárban, amit szüreteléskor is használtak. Ráadásul a juharcavesszőből készült, híres „bernecei hátyi” a Palócföldön a mindennapi élet része volt. Készítési módját számos falusi ismerthe, közülük is kiemelkedett azonban Hídvégi „Kadarka” Jani bácsi, aki 92 évesen, nyolcvanévi gyakorlat után, utolsóként tette le a mesterseget.

A málnagyűjtéshez „cédulát” váltottak az erdészettől, és fizetségként a gyümölcs egy részét a nap végén leadták. Aki tilosban járt, attól mindet elkobozták. Bernecebarátiban a gyűjtögetés csúcspontja a két világháború közé esett. A kerti málna termesztése az 1940-es évek közepétől elterjedt, de még mindig szedték a vadmálnát eladásra, mert a városi népek sokkal zamatosabbnak tartották, mint a termesztettet. Am az 1950-es évek közepétől már nem tudták értékesíteni a termést, legfeljebb a helyi erdészett vette át „bagóért”.

„ORBÁN A SZŐLŐ ÉS A BOR SZENTJE Demizonban vitték neki bort. Sokszor este vitték, ki is ürült reggelre. Megitta Orbán – mondták. Persze a legények jártak rá. Ha rossz volt a termés, vízzel öntötték le a szobrot”

A málnagyűjtéshez „cédulát” váltottak az erdészettől, és fizetségként a gyümölcs egy részét a nap végén leadták. Aki tilosban járt, attól mindet elkobozták. Bernecebarátiban a gyűjtögetés csúcspontja a két világháború közé esett.

Bernecebaráti szüretetek

„A gazda megfogadta a szüretelőket, óborral, pálinkával kínálta őket a munka előtt. A szüretelés nehéz, de jókedvű napszám volt; az emberek reggel énekelve indultak, és a hegyen cigányok húzták. A gazdasszonyok ebédet vittek a szüretelőknek. A szüretet bállal zárták: hintóba fogták a legjobb lovakat, bírót és bírónőt ültettek a kocsira, »cifrába« [viseletbe] öltöztek.”

Ha igazi szüret ma már nincs is, a szüreti felvonulás és bál újjáéledt. Kora délután indul a menet, asszonyok, lányok és férfiak külön-külön. Ló, traktor és teherautó kíséri a vonulókat. Az útkeresztezéseknél megállnak, táncolnak, a lányok pogácsával és kaláccsal, a fiúk borral kínálják a közönséget. Este, ahogy az másutt is szokásos, kezdetét veszi a bál. Sisa Pista halálának századik évfordulóján a falu férfiai közül először került megválasztásra méltó utódja, „Bernece hétpróbás betyárja”. Azóta igyekeznek hagyományt teremteni a betyárságból, és lassan egy rablóbanda kitelik Sisa Pista utódjaiból.

Sisa Pista halálának századik évfordulóján a falu férfiai közül először került megválasztásra méltó utódja, „Bernece hétpróbás betyárja”. Azóta igyekeznek hagyományt teremteni a betyárságból, és lassan egy rablóbanda kitelik Sisa Pista utódjaiból.

„A CSIZMA ÉS A PRICS (BRIGSESZ) is megjárta, de a parasztember, a gazda fehér gatyát viselt. Feles vászonból készült, házilag font cérnából és vásárolt pamutból, így ment felesbe a szátvába (szövöszék), amit a lábukkal nyomkodtak. Általában hosszabb volt, mint a képen, és minél gazdagabb, annál bővebb. Zsellér nem hordta. Bikkfagatya, mert kemény volt, mint a bükk. Ha kenderből fonott volt, lúgozták, hogy megpuhuljon. A nyári aratáskor szellős volt, nem melegedett be az ember, nem pállott be – no igen, az...”

„BERNECEBARÁTIÁK Kalácska László a traktoros, a bajszos a polgármester. Becsüljük egymást! Mellette Kalácska Károlyné. (Leghátul Magdus néni.) Elöttem Máté Rezsóné, a jobbkezem.”

Éledezik a Vince-napi hagyomány is, mikor a gazdák kulacsokban, demizonokban bormintát hoztak, amit a pap a következő évi jó termés reményében felszentelt. És éledeznek a pincék is. A templom alatt a pincések a Menyhárt fiúk. – Több mint 400 pince volt egykor a faluban – állítja a fiatalabb Menyhárt.

Kérdezem az embereket, hallottak-e az Ipoly menti házi borok mustrájáról? Nem, senki sem tud róla, holott 2013-ban már a hetediket rendezik a szomszédos Nagybörzsönyben. A versenyre bármilyen kategóriájú és színű borral lehet nevezni. Egyaránt szívesen látott a fehér, a rozé és a vörös, külön díjazták a saját és a vásárolt szőlőből készítéseket. A rendezvény szervezői ösztönzik az „ésszerű és hatékony szövetkezést”, mert összefogás nélkül valóban tetszalott állapotban marad az Ipoly-vidék borászata. A bernecebarátiak egyelőre háziversenyeken mérik össze a háztájt, legalábbis a Menyhártok szerint. De ők is vallják, mint a nagybörzsönyiek, hogy a borkóstolásnak kultúrája van: „A jó bor kortyolgatása erő-egészség!” ☺

Az idézetek forrása: A föld, ahol születünk – Emlékképek Bernecebarátiról című helytörténeti munka és persze Magdus néni

HONGKONG

KÍNA KAPUJÁBAN

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: KARÁCSONYI DÁVID

Hongkong nyüzsgő metropoliszában először azzal szembesülünk, hogy a kínaiak tényleg nagyon sokan vannak – a Föld egyik legsűrűbben lakott területén járunk. A levegőben töltött fél nap után zsibbadtan nyújtózom a reptéri gyorsvasút 300-zal száguldó szerelvényén, amely 20 perc alatt repít Kowloon központjába, ahol a kulturális sokk hidegzuhanyként fogad: olyan, mint a londoni China Town, csak annál sokkal hatalmasabb...

Hongkong egy évszázados brit uralom után tért vissza Kínához 1997-ben. A honvédelem és a külügy területén kívül mindenben független az anyaországtól, gazdasági-politikai rendszerét az egyesítés után még legalább ötven évig fenntarthatja – ezt szerződés garantálja. Az egy ország két rendszer elvét követve saját fizetőeszközzel, a hongkongi dollárral rendelkezik, saját, a brit minitárt követő egyenruhába bújtatott rendőrsége és szabadon választott, ám Peking által kinevezett vezetés áll a városállam élén. Az önállóság olyannyira nagy, hogy a reptéren belépéskor a Kínai Népköztársaság állampolgárait a külföldiek sorába terelik, ráadásul külön beutazási engedélyt kell felmutatniuk!

ZSÚFOLT UTCA KOWLÓNBAN
Hongkongban „Balra tarts!”, míg Kínában – a kontinentális Európához hasonlóan – jobbra tarts van érvényben

A LONDON LÁTKÉPÉHEZ TARTOZÓ EMELETES BUSZOK
nemcsak az egykori gyarmatvárosokban (Hongkong, Szingapúr), de ma már Kína zsúfolt tengerparti nagyvárosaiban is terjednek – csupán Pekingben tartják magukat a csuklós buszok (jobbra)

Hongkong – Kína Londonja

Azonnal megcsap a füledt szubtrópusi levegő, így a bal oldali közlekedést hirtelen fel se fogom, amire – Londonhoz hasonlóan – a kereszteződésekben az aszfaltra festett „look right!” felirat figyelmezteti a gyalogosokat. Az emeletes buszok éppúgy a városkép szerves részei, mint az emeletes villamos. (Kelet-Ázsia mellestsem korántsem egyveretű a KRESZ alapjait illetően: Hongkongban és Japánban „Balra tarts!”, Kínában és Tajvanon „Jobbra tarts!” van érvényben, az orosz Távol-Keleten pedig a „Jobbra tarts!” vegyül a többségében Japánból és Hongkongból olcsón behozott, használt jobb kormányos kocsik használatával.)

Az évszázados gyarmati uralom örökségeként a kínai mellett mindenki, még a legidősebbek is kiválóan beszélnek angolul, sőt az iskolákban is angol mintára folyik az oktatás. Az utóbbi idők páráz politikai vitái viszont arról szóltak, hogy a

történelem oktatásához a Népköztársaságban használt tankönyveket használják-e. A politikai pártok és mozgalmak persze továbbra is szabadon működhetnek a különleges igazgatású területen, sőt az utcákon mindenfelé találkozhatunk a kínai politikai ellenzék támogató plakátokkal.

Kapitalista múlt, kapitalista jövő

A békés egymás mellett élés mindkét fél érdeke, hisz Hongkong már az 1970-es évek végén lezajlott kínai nyitás óta az ország legfőbb befektetője. A Kínában elsőként létrehozott Sencseni Különleges Gazdasági Övezetet is Hongkong közelsége inspirálta. De vajon milyen a határszigor a Nagy-Kína felé? Sencsenbe indulunk. Az utolsó állomás felé haladva a hongkongi HÉV-en már csak ingázó kínaiak vannak – megrakva sajréval. Folyik a ha-

A GYARMATI IDŐKBŐL MEGMARADT
 nagyon keves épületek egyike
 a városközpontban (jobbra)

HONGKONG KÖZPONTI ÜZLETI NEGYEDE

táron átívelő csencselés, ugyanúgy, mint nálunk Ukrajna felé, csak itt nem a cigaretta és a benzin a sláger, hanem a macskabenzin, azaz a tej és a tejpör, ugyanis ebből Kínában hiány van. Hatalmas zsákokban, dobozokban viszik a tejpört, és árulják a földről a sencseni oldalon – modern csillogás ide vagy oda. Mindenki cekkerekkel mozog: a dobozok és a kínai cipzárás fóliaszatyor a legnépszerűbbek.

A HÉV beérkezik a hongkongi oldalon egy nagy terminálba, mindenféle folyosókon kerengve először a hongkongi, majd a kínai határellenőrzés következik. A folyosó ablakából látszik a szögesdrót, a határsáv és a határfolyó, a folyosón pedig egy nagy fel-festett csík jelzi, hogy pontosan hol húzódik a határ. A hatalmas csomagokat lábbal lökődésik előre, s a szabályozottság ellenére komoly ordibálás zajlik. Sok kínai gyerek Hongkongba jár iskolába, számuk-

A CIKK MEGJELENÉSÉNEK TÁMOGATÓJA AZ STA TRAVEL – STATRAVEL.HU

ra külön átlépősvó tartanak fenn. Épp vagy 40-50, nyolc-tíz év körüli apróság kel át kísé-
rővel együtt, és ahogy ez a kavalkád csacsog
kínaiul, olyan, mintha valami nagy fészek-
ben madarak száza csiripelnének...

Sencsenből, az egykori határ menti ha-
lászfaluból mára modern világváros lett –
saját metróhálózattal. Első ránézésre itt min-
den elámító, nemhogy Tajvan, de még
Hongkong is elbújhat mögötte. Minden va-
donatúj, csillog-villog – míg Hongkongon
átüt, hogy nem mai város, a közlekedési esz-
közöktől kezdve a házakig minden lát-
szik, hogy az már 50 és 100 éve is ott volt.
Sencsenben azonban sok minden csak a fé-
nyes, csillogó, gigantikus látszat: a város
nem emberi léptékű, létesítményei nem az
embereknek épültek, hanem a hatalom, a
gazdaság erejét hirdetik. Csak a főpályaud-
var 25 vágányával nagyobb, mint a lipcsei,
pedig az is már négy Keleti pályaudvar egy-
más mellett.

Újra Hongkong. Az itteniek nemcsak a
kínai nyelvet és kultúrát, hanem a nyugati vi-
lág működését és az angolt is jól ismerik,
ezért a városállam mindig is összekötő kapocs
volt a kapitalista országok felé. A befektetett
tőke éppúgy hozzájárult a Kínai Népköztár-
saság gyors gazdasági fejlődéséhez, mint
ahogy a Hongkongba visszaáramló profit a
várost gazdagította. A kínai gazdaság felpör-
gésével a városállam textil- és gépipara lassan
leépült, helyét a szolgáltatás és a logisztika
vette át, amelyet az adókedvezmények is
nagyban segítettek.

Hongkong, Sanghaj és Szingapúr a világ
legnagyobb forgalmat lebonyolító konténer-
kikötői, bár Hongkong jelentősége utóbbiak
és több kínai versenytárs javára az elmúlt né-
hány évben csökkenni kezdett. Az 1998-ban
megnyitott új hongkongi nemzetközi reptér
világelső a légi teherszállítás terén. A repülő-
tér számára egy külön szigetet kellett a ten-
gerben építeni, így ez volt minden idők leg-
drágábban kivitelezett aerodromja.

A kaotikus zsúfoltság vad bája

A fényreklámtól villódzó, kaotikus, üzle-
tekkel tarkított belvárosi utcák igencsak zsú-
foltak. A felhőkarcolókkal szabdalt, lerob-
bant lakótömbök között járva olyan érzése
támad a nyugalomhoz szokott európainak,
mintha valami futurisztikus, negatív utópia
kellős közepébe csöppent volna. Nemcsak a
párás levegő, de a népsűrűség, a tömeg is ful-

AZ ÓPIUMHÁBORÚTÓL HONGKONG VISSZATÉRÉSÉIG

Hongkong szigetét 1841-ben, az első ópiumháború idején foglalták el a britek. A sziget lakossága az 1870-es évekre megtízszereződött, amely akkorra a második ópiumháború eredményeként megszerzett Kowloon-félszigettel bővült. A nemtelen ópiumháborúk és az őket lezáró előnytelen kereskedelmi egyezmények Kínát félgymarmati sorba, a lakosság egy jelentős részét pedig ópiumfüggésbe taszították. Az Indiában megtermeltetett ópium bevitelével a britek saját kereskedelmi passzívumukat igyekeztek ellensúlyozni a Kínából kiáramló árukkal szemben. A negatív folyamatok hosszú távon mégis az ország part menti területeinek modernizálásához, Hongkong mellett Sanghaj, Kanton és más nagyvárosok – mint kereskedelmi, textilipari központok – felemelkedéséhez, továbbá – áttételesen – az uralkodó Csing-dinasztia bukásához, a Szun Jat Szen nevével fémjelzett 1912-es köztársasági fordulathoz vezettek.

1898-ban a brit birodalom 99 évre bérbe vette a Kowloon-félsziget északi részét, az ún. Új Területeket is, hogy nagyobb hátszínre legyen Hongkong koronagyarmatnak. Ez a bérleti szerződés járt le 1997-ben, amit a szerződő felek nem hosszabbítottak meg. A britek a hongkongi társadalmi-gazdasági berendezkedés további 50 évig történő fenntartását szabva feltételül, nemcsak a bérelt Új Területeket, de magát Hongkongot és Kowloont is visszaadták Kínának.

Érdekesség, hogy 1949-ben a britek – az USA-val ellentétben – a Tajvanra menekült nacionalistákkal szemben szinte azonnal a pekingi kommunista kormányzatot ismerték el Kína legitim képviselőjeként, ezzel védve Hongkongot az esetleges erőszakos katonai akcióktól. Az átadás-átvétel végül békésen zajlott le 1997-ben.

POLITIKAI TILTAKOZÓKAMPÁNY HONGKONGBAN

a pekingi kormány valláspolitikája ellen.
Itt még lehet tiltakozni! (jobbra fent)

EGY TIPIKUS HONGKONGI OLCÓSÓ KIFŐZDE

Akár a városközpontban is ehetünk
olcsón, csak a szállásárak csillagászatiak (balra fent)

FÉNYREKLÁMOK MINDENÜTT

egy kowlooni utcán (bal oldalt, fent)

HONGKONG A VILÁG EGYIK LEGZSÚFOLTABB NAGYVÁROSA

Ezen a toronyház-építési programokkal
próbálták enyhíteni – az eredmény
felemás (bal oldalt, lent)

lasztó. Miközben próbálok megtalálni az interneten foglalt szállásom, folyton dél-ázsiaiak, arabok, indonézok, afrikaiak rohannak meg üzleti ajánlatokkal, akiket a nagy tömegben lehetetlenség kikerülni. A szállásomhoz egy keskeny sikátorban húzódó, emberekkel zsúfolt üzletsoron átvágva jutok el, ahová az ég kékje is csak egy keskeny csíkban szűrődik be. A csatornákból gőz tör elő, megtelt szemetesládák és halszag mindenfelé, az épületek homlokzatát légkondicionálók tagolják – akárcsak egy filmben. A vertikális tömegközlekedés eszközeként szolgáló liftek külön diszpécser kezeli, előtte hosszú sor áll. A 12. emeletre feljutva derül csak ki, hogy kis kínai trükkkel a hostel igen picinyke, négyágyas szobája valójában négy, emeletes ágyat takar, az egyetlen ablak pedig a sikátorra néz.

A világ legszebb panorámája

A Kowloon és Hongkong városa között húzódó Victoria Bay a világ egyik legszebb panorámáját nyújtja a vízen ringatózó dzsun-kákkal, az öböl partján sorakozó felhőkarcolókkal és a mögöttük emelkedő hegyekkel, ahová siklóval vagy mozgólépcsőn juthatunk fel. A két partot az 1888-ban alapított Star Ferry jellegzetes kompjai kötik össze, de ma már a városi gyorsvasúttal is átjuthatunk a túloldalra. Az öböl esti panorámája a színes fényárban úszó felhőkarcolókkal páratlan. Nem csoda, hogy turisták ezrei lepik el ekkor az egész partot, hogy a kontinensnyi Kína kapuvárosának látványában gyönyörködhessenek.

Maga a kilátóhelyre jutás a „peak tram” (csúcsvillamos) segítségével a legkülönlegesebb. A szerkezet egy siklóvasút: 19. század végi átadásakor eredetileg gőzgép hajtotta. A vagonok kialakítása viszont nem lépcsőzetes, mint a budavári siklóé, hanem vízszintes, ami eléggé vicces helyzetet teremt, amikor a tömött szerelvény épp 45 fokban kapaszkodik felfelé – az emberek gyakorlatilag lógnak a kapaszkodón, az ülő utas pedig épp hanyatt fekvő állapotban van, a lábfeje meg az arca előtt. Az egész mutatvány lefelé még megalázóbb...

Egy kis esti gasztrotúra

A tenger gyümölcseit árusító boltok a legtöbb sarkon megtalálhatók, ahol a cápauszonytól kezdve a császári éteknek számító szárított tengeri uborkáig minden kapható – az utcán állva falatozhatunk a snackboltok pálcikán frissen sült kínálatából, vagy akár beülhetünk az egyik olcsó kifőzdébe is. Csak fogyasztás után kell fizetnünk, az olcsóság miatt inkább pozitív meglepetések érik az embert. A főzés mindenhol a szemünk láttára folyik – az utcáról benézve fejükkel lefelé lógó, barnára sütött, aszalt kacsák fogadnak, helyenként mellette egy jó darab pacal, vagy egy sült-pácolt sertéshús himbálódzik. Máshol előttünk gőzölik a hússal, zöldségekkel töltött gombócokat, vagy dobják a forró, sercegő szójaszósszal teli wokba a jellegzetes kantoni kolbászt. Máshol hatalmas akváriumban különböző tengeri lények úszkálnak – előttük a séf ajánlja az arra járóknak, hogy melyiket érdemes elkészíttetni. A kínai konyha karakteressége ellenére a globalizációt tükrözi, hogy a McDonalds mellett már az „Istanbul Kebab” is megjelent Hongkongban. ☺

**A VÁROS SZÍVÉBEN FEKŐ
VICTORIA-ÖBÖL PANORÁMÁJA**
a világ állítólag legszebb városi
látképe – nappal és éjjel.
A figyelmes szemlélő a néhány évvel
korábban készült éjszakai látványhoz
képest könnyedén új felhőkarcolókat
fedezhet fel!

FOTO: KARACSONYI DÁVID

FOTO: KUPRISÁK ISTVÁN

SZIGETVÁR

NAGY SZULEJMÁN

NYOMÁBAN

⊕ SZÖVEG: SZULEJMÁN-KUTATÓCSOPORT

Az egykor mocsarak és ingovány által körülölelt dél-dunántúli települést ma sokan a Kisváros című, egykori tévésorozaton keresztül ismerik – s mint ilyen, nem elhanyagolható a szerepe a magyar „kisvárosi etalon” kialakításában. A hírhedten szegény Ormánság közvetlen szomszédságában szomorú nevezetessége, hogy a rendszerváltozást követően ez volt az első olyan városi rangú település, amely csődbe ment. Ám egykor daliásabb időköt is megélt: a belváros északi részén, egy tágas park közepén áll a vár: ez az – illetve a múltja –, ami Szigetvárt felhelyezi a térképre. A falak és bástyák helyreállítása az elmúlt két évben lezajlott, és soron következik – jelentős török támogatással – a Szulejmán-dzsámi felújítása. Sőt, mivel közeleg Nagy Szulejmán halálának 450. évfordulója, különleges kutatás kezdődött: feltárára kerülhet a várostrom során életét vesztett szultán elveszett síremléke is!

2012 végétől a Szulejmán-kutatócsoport – helyi megbízásból, de török támogatással – arra vállalkozik, hogy összegyűjti és feldolgozza a Szulejmán halálával, síremlékével vagy annak emlékeztetével kapcsolatban született történeti forrásokat – terepi vizsgálatokkal karöltve.

A kutatások főként a Turbék-pusztá környékén zajlanak, amely Szigetvár belterületétől északkeletre fekszik, és a helyi néphagyomány szerint nevét a szultáni síremlékről (a türbéről) kapta.

Itt áll ma a Mária-kegyhelyként működő turbéki katolikus kápolna. Talán különösnek tűnhet, hogy minden igazhitűek nagy szultánjának tisztelettel övezett síremlékét „ugyanazon” a helyen később egy keresztény zarándokhely kialakulása követte. Ugyanakkor pedig a kor vallási-politikai gondolkodásában ez nemcsak jól megfér, de talán logikus következmény is lehetett. A szulejmáni síremlék ugyanis megjelölte és véglegessé kívánta tenni a dárülszlám (az Iszlám Földje) területét. A visszafoglalás fizikai, háborús aktusát pedig mi sem zárhatta volna le és jelölhette volna meg szimbolikusabban, mint a Nagyboldogasszony megjelenése ugyanezen a földön.

Szulejmán szultán szigetvári türbóját már több alkalommal keresték – eddig sikertelenül. Most új utakon indul a kutatás. Első lépésben az egykori környezet megismerése és pontos ábrázolása a cél. Csak ezt követően kezdődhet meg a történeti adatok térben történő elhelyezése, s legvégül az ezek alapján kiválasztott pontokon a régészeti feltárás.

16. SZÁZADI MINIATÚRA SZIGETVÁR TÖRÖK OSTROMÁRÓL

Seyyid Lokman: Tarih-i Sultan Süleyman (Szulejmán szultán története) című művéből, Dublin, Chester Beatty Library (jobbra)

Szulejmán szultán szigetvári türbóját már több alkalommal keresték – eddig sikertelenül. Most új utakon indul a kutatás. Első lépésben az egykori környezet megismerése és pontos ábrázolása a cél.

FOTÓ: SZABÓ GÉZA

A szigetvári vár ostromához kapcsolódóan a legnagyobb helyet elfoglaló, és ezért a legkönnyebben elhelyezhető egység a török katonai tábor helyszíne. Ezen belül a szultáni sátor kitüntetett szerepet kap, mivel a visszaemlékezések és korabeli források tekintélyes része szerint a türbét annak a helyén építették fel.

Az 1566. augusztus elején körbezárt terület középpontjában a minden külső kapcsolattól elvágtatott vár állt. Ezt övezték a támadók előretolt állásai, az ostromokhoz ásott futóárkok és a sáncok mögé rejtett ágyúütegek, mégpedig a széles mocsaras terület miatt gyakran új, mesterségesen emelt magaslatokon. Ez utóbbiak, valamint az árkok helyét és a vártól való távolságát eléggé szűkre szabta a tüzéség lőtávolsága.

A tényleges katonai tábor kialakításában már nagyobb mozgástér adódott, miközben alapvetően három szempontnak kellett megfelelni. Lehetőleg ne legyen az ellenség lőtávolában, ugyanakkor a körülzárás és az ostrom miatt mégis elég közel a várhoz. Mindezek mellett a kiválasztott területnek akár hónapokig történő tartózkodásra is alkalmasnak kellett lennie.

Az írott források és ábrázolások alapján tudjuk, hogy a várat az Almás-pataktól keletre körbezáró főszereg a szőlőhegynél verte fel sátrait, ahol akkor még a kaposvári és pécsi út is futott – e széles terepen több tízezer embert is el lehetett helyezni. Ráadá-

Az írott források és ábrázolások alapján tudjuk, hogy a várat az Almás-pataktól keletre körbezáró főszereg a szőlőhegynél verte fel sátrait, ahol akkor még a kaposvári és pécsi út is futott – e széles terepen több tízezer embert is el lehetett helyezni.

A SZŐLŐHEGY, ahol Evlia Cselebi szerint Szulejmán türbéje állt, s ahol az útkanyarulatban újabban egy török kori település maradványai kerültek elő

sul keletről a „hegyek” és áthatolhatatlan erdőségek, nyugatról a mocsárvilág természetes módon védte. A régi iratok megnevezik a Semlékhegyet, vagyis azt a helyet, ahol feltehetőleg a főparancsnoki, nagyvezíri sátor állt. Ez a mai becefai temető–turbéki templom közötti magaslat lehetett az ostrom vezetési pontja.

Földrajzi elhelyezkedése ideális: a főútvonalakon keresztül jól megközelíthető, a vártól lőtávon túli kiemelkedés, ahonnan az egész hadszíntér jól belátható. Ezt veszi birtokba a padisah augusztus 5-én vagy 6-án, s ahogy Budina Sámuel krónikás írja: „... állandó tábor építetett, kimérette saját táborhelyét is és megpihent”.

Am mindez – a jól szervezett, nagy táborozási gyakorlattal rendelkező sereg működésében – mégis valamilyen rendellenességet jelez, hiszen a fővezér szálláshelyének előkészítésével egy időben elvileg a szultán emberei is táborépítési munkához láthattak volna. A késlekedés okáról Szalai Benedek, az özvegy nádornéhoz 1566. augusztus 8-án írt levelében így számolt be: „... mikor elől eljüttek vót az török császár sátorát felvonni az több sátorokkal egyetembe, akkor a zygetiek kiütettek és hatvan törököt vittek bel Zygethbe és sátorokat is vittek be...”. Tehát a szultán szálláshelyének előkészítését a főbb tisztekével együtt kezdték meg, de Zrínyi várból kitérő katonái megzavarták a munkát. A sátrakat lerombolták, egy részét el is rabolták. Ezért kellett a Szigetvárra érkező szultánnak átadni a helyet, amíg kialakította saját, ideálisabb környezetben fekvő, de feltehetőleg a Semlékhegytől nem túl nagy távolságban elhelyezkedő táborát. Pecsevi Ibrahim a szultáni sátor és ezzel együtt a majdani türbe helyét említve tölgyfaligetről és nehezen járható felületű bozótosról ír, amelyet fejszések és szolgák alakítanak át „gyönyörű helyé”. Innen azután már a történetíró szerint a szultán az ostrom folyamán nem mozdult el.

Am mire a sokezres áldozattal járó ostrom véget ért (csak a harcok végi löportorony-robbanásban mintegy háromezer török vesztette életét), a szultán is „... elhagyta földi trónját, megtért atyáihoz. A bölcs és előrelátó Szokolli vezír... felhasította a szultán hasát, ámbrával, mósusszal, sáfránnyal hintették meg, Belső szerveit a sátor belsejében elhantolták. Szívét, tüdejét, máját és a később levágott fél kezét pedig ott temették el, ahol jelenleg türbéje áll.” (Evliya Cselebi)

A szultán halála után a sátorhelyen előbb gyümölcsöskertet gondoztak, majd Szokollu Musztafa budai pasa közreműködésével márványborítású türbét emeltek. A palánkkal körbevett mauzóleum hamarosan köztisztületnek örvendő, messze földön híres zarándokhelyé vált, amely mellé 50 katona befogadására alkalmas lak-tanyát, nagyobb mecsetet és dervis-rendházat is építettek. A negyvennapos meditációs elvonulásukról is ismert, halveti rendhez tartozó kolostor házfőnöke a kor ismert vallási gondolkodója, a mosztari származású Ali Dede sejk lett. Itt írta meg

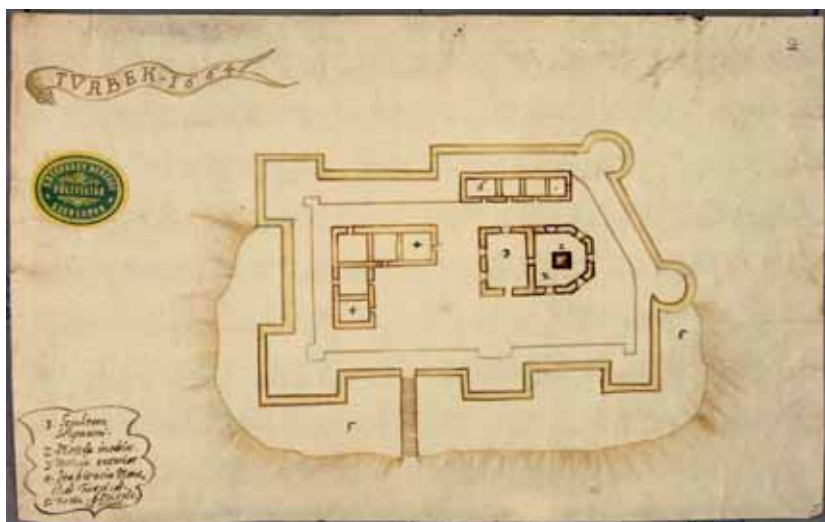
Az idő múlásával a környező területet a türbéről Turbéknak kezdték nevezni, a környék forgalma pedig jelentősen megnövekedett. A nagy török hadjáratok első állomása is gyakran e kegyhely, a szultáni sír volt.

egyik leghíresebb művét, Elbeszélés az első történekekről és beszélgetés az utolsó eseményekről címmel. A birodalomszerzte ismert türbedárt végakarátának megfelelően Szigetvárott temették el, a vár elfoglalásakor elhunyt szent életű Kászim sejk mellé.

Az idő múlásával a környező területet a türbéről Turbéknak kezdték nevezni, a környék forgalma pedig jelentősen megnövekedett. A nagy török hadjáratok első állomása is gyakran e kegyhely, a szultáni sír volt. Még a legutolsó, 1683-as Bécs elleni támadás során is elzarándo-

kolt ide és imádkozott a sikerért a sereg fővezére, Kara Musztafa és négyezer lovasa.

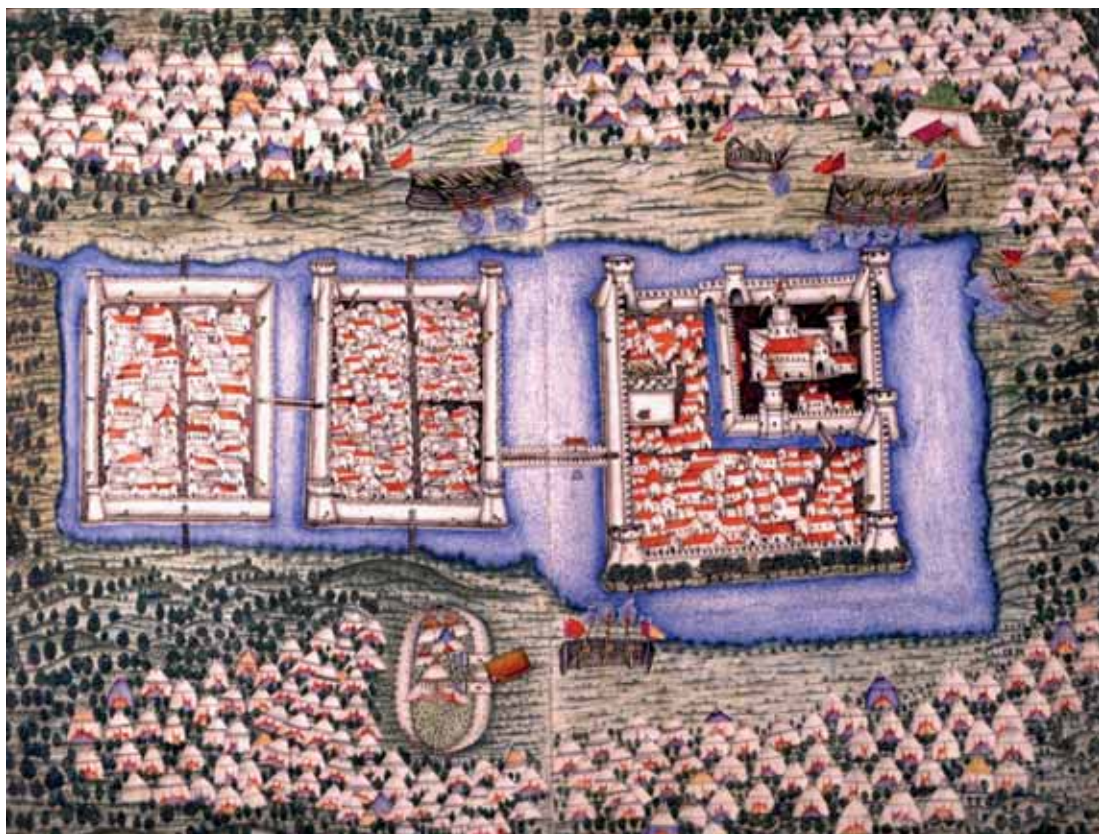
A török hódoltság fennállása alatt a turbéki palánkot mindössze egyetlen alkalommal sikerült elfoglalni: az 1664. évi téli hadjárata során a szigetvári védő dédunokája, Zrínyi Miklós volt sikeres. „Sziget felé menvén, közel a várhoz akadunk Turbek nevű kastélyra, a hol Szulimán Császár koporsója volt, mivelhogy (a mint hogy ott való emberek mondották) azon a helyen halt meg s a szívét ott temették

**ESTERHÁZY PÁL
1664. ÉVI ALAPRAJZA
A SZULEJMÁN-TÜRBERŐL
ÉS A KÖRÜLTÖTE
ELHELYEZKEDŐ
ÉPÜLETEKRŐL**

1. Sepultura Solymanni
2. Moscea interior
3. Moscea exterior
4. Habitatio monarchorum turcicorum
5. Fossa
6. Milites ex Sziget

AHMED FERİDÜN NÜZHETÜ'L-ESZRARI'L-AHBAR DER SZEFER-I SZIGETVÁR,
„A szigetvári hadjárat titkos híreinek kelleme” című művének egyik miniatúrája a négy részből álló szigetvári erősségről (jobbról balra: belső vár, külső vár, Óváros és Újváros), 16. század. Topkapı Sarayı Müzesi Hazine 1339. 32b–33a

A SZEMBENÁLLÓK

Zrínyi Miklós

A Szigetvárt védő 2-3000-es magyar–horvát sereg vezére. Azt, hogy milyen lehetett a 17. században már a magyar és horvát identitás határán álló főúri família sarja, épp kiemelkedő hőstette okán nehéz pontosan látni. Az 1566-os események és a dédunoka eposza a későbbi korok emberének szemében mitikus magasságokba emelték, miközben kortársa, Forgách Ferenc velejéig romlott, kapzsi oligarchaként írta le...

Valószínűleg aligha különbözött más nagyuraktól, ő is hatalmának és birtokainak gyarapításán dolgozott. Ám a megszerzett vagyont gyakran a központi forráshiány pótlására, hadicélokra fordította. 1556-ban önként mondott le a királyi Magyarország rangban harmadik méltóságáról, a még 34 évesen megszerzett báni címéről – később szigetvári kapitánnyá, majd dunántúli főkapitánnyá nevezték ki.

ZRÍNYI MIKLÓS,
a szigeti hős
(Michael Stebik alkotása)

Szulejmán

Trabzonban született 1494 körül. Iráni, kaukázusi, velencei, genovai kereskedők járták a várost, így ez a színes, korai környezet meghatározó volt uralkodása egésze tekintetében. A művelt, számos nyelvet beszélő, újítások iránt fogékony trónörökös 1520-ban foglalta el a szultáni trónt. Uralmának világtörténelmi jelentőségét hódításai mellett államszervező tevékenysége alapozta meg: hódító volt, aki ügyelt az ipar, a kereskedelem és a földművelés fejlesztésére, miközben számos törvényt hozott a közállapotok javítására is. Az Oszmán Birodalom uralkodása alatt élte fénykorát. Ennek megfelelően nevét gyakran a „Nagy” vagy „Dicső” jelzővel együtt említették, népe azonban a „Kanuni”, vagyis a „Törvényhozó” névvel tiszteltette előtte. Legfőbb célja a nyugati császárság megdöntése volt, s ehhez éppen a Kárpát-medencén át vezetett az út. 1521-ben elfoglalta Nándorfehérvárt, majd Mohácsnál mért megsemmisítő vereséget a középkori Magyarországra. 1529-ben Bécs alatt kudarcot vallott, 1532-ben pedig a horvát Jurisics Miklós maroknyi csapata tartóztatta fel Kőszegnél. Budát 1541-ben foglalta el. A kivételes uralkodó utolsó, hetedik magyarországi hadjáratát Szigetvárnál Zrínyi Miklós és a sors állította meg.

FOTÓ: SZABÓ GÉZA

el s igaz is, hogy szép, kápolna formára temető hely volt s mint egy epitaphium is benne; azt is a törökök egy ideig oltalmazták, de nem sokára ki kiszökött belőle, ki elveszett benne, a kastélyt pedig éppen megégettük.” (Draskovich János leveléből)

Bár az erődöt felégették, lerombolták, úgy tűnik, a türbe túlélte e vészterhes időket. Zrínyi az „arany edényben” eltemetett belső szerveket sem engedte kiásni, mondván: „Nem a holtak, hanem az élők ellen jöttek.” Az erősség ekkori állapotát Esterházy Pál részletes helyszínrajzából ismerjük.

Alig telt el néhány hónap, a törökök kijavították a károkat. A híres utazó, Evlia Cselebi 1664 nyarán Szigetvárról Pécsre tartva járt a helyszínen: „... alig egy óráig keletre mentünk s Szulejmán khán türbéjéhez értünk. ...Szigetvártól egy órányira van ez s a sátor helyén, egy magas halmon, Szigetvártól keletre, szőlőkkel borított sétahelyen hosszúkás épület áll, mely a szigetvári mezőről teljesen meglátszik. A szigetváriak mind ide járnak s itt szórakoznak. Palánkszerű erődítmény ez, melynek északra nyíló kapuja van, árka fölött pedig felvonóhídja. ...Az 1074. évben IV. Mohammed khán fermánja folytán e türbe erődítménye is újra igen díszes lett és az előbbinél ezerszeresen terjedelmesebb. Kerülete ezeröttszáz lépés és palánkfalai, árcai is sokkal jobbak. Az előbbi türbe, dsámi, mecset, medresze, fogadó, fürdő s egyéb épület mind II. Szelim khántól való volt, ez áldott esztendőben pedig minden IV. Mohammed szultán alapítványa lett.”

A SZIGETI VÁR és a kutatásnak az Almás-pataktól a Szőlőhegyig terjedő területe

Bár az erődöt felégették, lerombolták, úgy tűnik, a türbe túlélte e vészterhes időket. Zrínyi az „arany edényben” eltemetett belső szerveket sem engedte kiásni, mondván: „Nem a holtak, hanem az élők ellen jöttek.”

...a „teljesen márványból épült” emléket Gallo Tesch élelmezési tiszt bontatta el, hogy köveit hasznosítsák, ólomtetejét, tornyának „ónját” és nagy, aranyozott gombját eladják, abból hasznot húzhassanak.

A LEGKORÁBBI, 16. SZÁZADI FAMETSZETEK KÖZÉ TARTOZIK G. S. monogramista ábrázolása Szigetvár 1566. évi ostromáról, mely az egykori szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum Helytörténeti Gyűjtemény 55.28.1.H jelzete alatt is megtalálható

A törökök kiűzésekor, az 1688–89-es visszafoglaló harcok során Turbék település ugyan elpusztult, ám a jelentések szerint a türbe sértetlen maradt. Ezután – az akkoriban általánosan elterjedt szokásnak megfelelően – Nagy Szulejmán síremlékét a jezsuita szerzetesek Szűz Mária tiszteltére szentelték fel, de a szertartásokat nem ott, hanem a nagy moséban tartották, s többször is misézett itt Radonay Mátyás pécsi püspök. 1692-ben Turbékkal kapcsolatban már

csak a szőlőket és gyümölcsösöket, valamint az egykori magas tornyú templomot említették, amelynek tégláit a császári raktár építésénél használták fel.

Szulejmán mauzóleuma sem került el végzetét: ezt követően már csak néhány hónapja volt. 1693 tavaszán a Haditanács tudomására jutott, hogy a türbét lerombolták, köveit széthordták. A vizsgálat kiderítette: a „teljesen márványból épült” emléket Gallo Tesch élelmezési tiszt bontatta el, hogy köveit hasznosítsák, ólomtetejét, tornyának „ónját” és nagy, aranyozott gombját (mely akkora volt, hogy két mérő gabona belefért) eladják, abból hasznot húzhassanak. Szigetvár kapitánya, de Vecchi báró feltehetőleg nem egészen őszinte, mentegetőző levele jól érzékelteti, hogy a kegyhely elpusztítása egyes felsőbb körökben komoly felháborodást váltott ki: „... örök szégyen, hogy e pompás épületet, melynek csupán márványkövei ezreket értek, ily barbár módon elpusztította...” Ám végül Vecchi és Tesch is megúsza mindezt büntetlenül: úgy tűnik, az Udvar csak az érdekelte, hogy a befolyt összeg a kincstárba kerüljön.

120 év után így semmisült meg a nagy szultán különleges mauzóleuma. Valószínűleg nem tévedünk, ha azt állítjuk: talán az uralkodó és a Haditanács sem kesergett sokáig azon, hogy a Dunántúl kapuja mellől végleg eltűnt a törökök hatalmát és felségterületét fennen hirdető építmény.

A közeljövő feladata tehát adott: minden fellelhető adat begyűjtésével lehatárolni az egykori turbéki erőd és ezzel együtt a türbe helyét. ☺

A SZULEJMÁN-KUTATÓCSOPORT TAGJAI: HANCZ ERIKA, PÉCS, RÉGÉSZ-TURKOLÓGUS – KITANICS MÁTÉ, PÉCS, GEOGRÁFUS DOKTORANDUSZ – PAP NORBERT, PÉCS, GEOGRÁFUS – SZABÓ GÉZA SZEKSZÁRD, RÉGÉSZ-MUZEOLÓGUS

SZOKOTRA

A SÁRKÁNYVÉRFÁK SZIGETE

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: NAGY GERGELY

Lélegzetelállító, fehér homokdűnék, melyeknek azúrkék tenger mossa a lábát, tornyosuló, csipkés hegyek, vendégszerető emberek, különleges hangulatú tájak és még különlegesebb növények. A Szokotra név jelentését egy mára már elfeledett, ősi dialektusból eredeztetik. A régiek a „Eipheba Sakhotorá” nevet adták a szigetnek, ami azt jelenti: „A boldogság szigete”. A turizmus berkeiben csak most kezd elterjedni mint fogalom, ám a biológusok számára már hosszú ideje az. A bennszülött fajok számát illetően Hawaii és a Galápagos-szigetek után ez a Föld harmadik legjelentősebb szigete: növényeinek 37%-a például sehol máshol nem fordul elő

Az „Indiai-óceán Galápagosára” nem volt egyszerű vízumot szerezni. Szokotra Jemen része, s kizárólag jemeni turisztikai hivatalok akkreditációjával lehet beutazni. Az elérés a fővároson, San’ā’-n keresztül lehetséges, onnan egy kisebb járat visz a szigetre. Ez egyfelől szerencsés, mert így nem kell szomáliai vizeken hajózni, másfelől – ha igaz a hír, hogy meg akarják növelni a reptér területét – a jelenlegi, korlátozott méretű ökoturizmust felváltaná a nagyüzemi turizmus. Ez pedig a sziget ökoszisztémájának végét is jelentheti...

Ősi elszigeteltség

De hogyan kerül egy kicsiny, négytagú szigetcsoporthoz (Heves megyéni összterülettel, ahol a nagy sziget neve is Szokotra, a másik három pedig csak picike tengeri szirt) a Vörös-tenger kijáratának közelébe, „Afrika szarvától” mintegy 250 km távolságba? Nem, itt nem a tenger alatti vulkanizmus szigetépítő hatásáról, vagy korallból történő felépülésről van szó. Szokotra elhelyezkedése, kialakulása és évmilliók óta tartó, elszigetelődött helyzete a Gondwana-ösföld feldarabolódásához, illetve a mai Közel-Keleten és Kelet-Afrikán is végighúzódó árokrendszer kialakulásához kötődik. Valójában egy szárazföldi eredetű sziget, amely a Vörös-tenger kinyílásához és az Arab-félsziget elmozdulásához kapcsolódóan távolodott el egykori hátországától. Ez pedig különlegesen egyedülálló életföldrajzi körülményeket teremtett. Bár Északkelet-Afrika és az Arab-félsziget között fontos hajózási útvonalon fekszik, a főként mészkőből felépülő, vízszegény, száraz, de egyenletesen meleg trópusi területet eddig senki sem háborgatta. Bennszülött állat- és növényfajok sokasága alakulhatott így ki (e kis területen például több mint 700 olyan növény él, ami csak itt fordul elő a Földön).

SÁRKÁNYVÉRFAERDŐ

Scant-hegység tövében található a sárkányvérfák szentélye – Firmhin. Az egész világon kizárólag itt fordulnak elő ekkora példányszámban

MONARCH KAMÉLEON

A helyiek segítségével tudtam csak megtalálni a bennszülött fajt, annyira tökéletesen tudják álcázni magukat. Csak a hozzászokott szem fedezi fel őket (jobbra fent)

SZOKOTRAI GEKKÓ
Mikor lesátoroztam egy fa alá, körém gyűltek, és integető mozdulatokkal adták tudtomra területük határait. De lehet, hogy csak udvariasságból tették...

Az első rácsodálkozás

A reptéren már mosolyogva vár a számomra kiutalt idegenvezető: az ide látogatók ugyanis csak vezető és sofőr segítségével mozoghatnak a szigeten. Két és fél hónapig tervezem itt maradni, és szerencsére könnyen meg lehet beszélni, hogy minden, számomra érdekesebb helyen hagyjanak ott egyedül (élelemmel és felszereléssel felvértezve) egy-két hétre, majd a megbeszélt időpontra és helyre jöjjenek értem. E tisztázás azért sem elhanyagolható, mivel itt nincs igazán térerő...

Keletnek indulunk. A terepjáró ablakán friss, sós levegő árad be az Arab-tenger felől. A kicsi, kőházas halásztelepüléseket és datolyapálma-ligeteket lassan felváltják a sziklás bozótosok. Egyórányi utazással máris az Arher-parton vagyunk. A látvány lenyűgöző: négy emelet magas, hófehér homokdűnék a tenger mellett, egy barlangokkal tarkított mészkőmeredély tövében.

Vajon van-e ehhez hasonló hely a világban?

HADIBOU

Részlet Szokotra fővárosából.

A város szó talán erős rá, de ez a legnagyobb település az egész szigeten. Körülbelül 10 000 fős (lent)

A SZIGETRE JELLEMZŐ SZOKOTRAI ARCIVONÁSOK

A szigeten áthaladva jól látható, hogy kik származnak Afrikából vagy az Arab-félszigetről, és kik azok, akik szokotriaiak, vagyis a már régen egybeolvadt bevándorlók utódai (jobbra lent)

Fennsíkról fennsíkra: dzsinnek és palackfák

Szokotra földrajzilag háromszatú: változatos, sok helyütt homokdűnés partvidék, mögötte (számos barlanggal) a mészkőfennsíkok világa és a központi hegyvonulat, az 1500 m-es magasságig emelkedő Haghier-hegység.

A szigetet évente elérő átlagosan 260 mm-nyi csapadék kifejezetten kevés, ráadásul a mészkő nyomban mindent elnyel. Azazhogy nem mindig és mindenhol! A hegyvidéki területen hirtelen le hulló csapadék gyorsan leáramlik a karsztplatókra, és ott egy-egy völgyet időszakosan virágba boríthat. Így van ez Homhil környékén is. Két hegygerinc

határolja, ezért az intenzív esők idején az összegyűlő víznek hála kivirágzik. Kis oázisok is kialakultak, s a helyiek sátorhelyemnél érdeklődnek. Meghívják vacsorázni, és vissza is kísérik a sátramhoz. Minden alkalommal. Főleg azért, mert féltenek a dzsinnektől, akik az elmondottak szerint legtöbbször egy hosszú karmú öregasszony képében jelenik meg. Megemlítem, hogy nagyon örülnék, ha le tudnám fotózni a dzsinnt. Nos, aki tudna mutatni nekem egyet, pont nem tartózkodik a faluban. Sajnálattal veszem tudomásul az elszalasztott lehetőséget, de hát nincs mit tenni. Legalább megpróbáltam...

EGYIPTOMI KESELYŰ

Hihetetlenül kíváncsiak. Rákaptak az emberi közelségre, ami biztos táplálékot is jelent. Tonhalkonzervvel próbáltam közelebb csalogatni, hogy jobban fotózhassam

BENNSZÜLÖTT PALACKFÁK

Tömzsi törzsük és sima, bőrszerű kérgük mind azt a célt szolgálja, hogy a lehető legkevesebb vizet veszítsék el a száraz évszak alatt

A Momi-fennsík a következő célpont. Kőborította síkság, ameddig csak a szem ellát. Látszólag semmi látnivaló, ám mégis itt töltök egy hetet. Főként egyedül vagyok, csak egy-egy keselyű meg néhány helyi látogat meg. A madár kap halkonzervet, a környékbeliakkal meg a lapos kenyereim osztom meg. Maradásom oka, hogy itt élnek a palackfák, vagy más néven a sivatag rózsái. Törzsük sima, ezüstös; némelyik tömzsi, kövér, de akadnak vékonyabb alkatúak is. A száraz évszak kezdetén virítanak, légies, rózsaszín virágokkal. Ez az itteni változat szintén sehol máshol nem lelhető fel a Földön...

A természetre utalva

Szokotrát mintegy 50 ezren lakják, jelentős részük – a hivatalos arab mellett – a sziget saját nyelvét, a soqotrit beszéli. A lakosság erősen kevert: arabok, somáliaiak (a valamikori fekete bőrű rabszolgák leszármazottjai) és indiaiak élnek egymás mellett.

A helyiek két különálló, térben elkülönült csoportra tagozódnak. A sziget belsejében élők általában állattartással foglalkoznak, a partvidékiek pedig halászattal és datolyatermesztéssel keresik meg a betevőt. A partvidéki cserekereskedelem során még a 1980-as években is előfordult, hogy a szokotrai halászok a tartósított, általában sózott és szárított halászsákmánnyal áthajóztak Afrikába, egészen a kenyai Mombasáig, ahol szemesterményekre cserélték azt.

A hagyomány szerint datolyaszüret idején az állattartók a partvidéki datolyaültetvényekre vándorolnak

NAPKELTE A FENNΣÍKON

Sáráányvérfák erdeje várja, hogy minél több pára csapódjon le rajtuk hajnalban – egyetlen vízforrásuk az esős évszak előtt

„DELFINVÁGTA”

A sziget környéki vizek élővilága is kifejezetten gazdag

dorolnak egy-két hónapra, ahol a betakarításban nyújtott segítségért a termés 20%-át kapják. (Az eredeti megállapodás szerint a lehullott datolyák illették meg a betakarítókat, ez kb. 20%-ot tesz ki.) A gyömlücsöt maggal vagy kimagozva (taposással) összepréselték, és kecskebőr tömlőkben tárolták. A monszun ideje alatt ez volt a túlélés legfőbb záloga.

Az elszigeteltségből fakadóan a természeti viszonyok ugyanis alapvetően meghatározták az itteni életet: egy évszázada például Szokotra monszun alatti 4-5 hónapos, teljes elzártsága az itteni túlélés sarkalatos időszakának számított. Ekkor lehetetlen volt a hajózás, és a halászat is csupán egyetlen öbölre korlátozódott. Mindenki csak saját készleteire hagyatkozhatott. A feljegyzések szerint volt olyan szűkös év is, amikor az emberek 50%-a éhen halt.

Napjainkban a felvásárlók langusztáért, cápauszonyért, tengeri sügérért, makrélaért és nem utolsósorban tengeri uborkáért keresik fel a szigetet.

KÖZTISZTASÁG

A sziget ökoszisztémájának fontos tagjai a keselyűk. Nélkülük nem lenne más ragadozó, ami eltisztítaná az elhullott állatok holttesteit

ESERNYŐK

A különös esernyő a leghatékonyabb forma, hogy az eső, vagy a lecsapódó pára a lehető legrövidebb időn belül elérje a fa gyökereit, mielőtt felkel a mindent felszárító Nap

Sárkányvérfák között

A Diksam-platóra érkezem. Talán ezt a helyet vártam leginkább. Eddig csak a messzi távolból láttam a fákat, amelyek valójában a szigetre vonzottak. Ám a sárkányvérfák itt teljes valójukban előttem tornyosulnak.

A sárkányvérfa (*Dracaena cinnabari*) jégkorszaki maradványfaj. Hasonló megjelenésű, ugyancsak a *Dracaena* nemzetségbe tartozó fák a Kanári-szigeteken (kb. 200 db), Madeirán, Dél-Egyiptomban és az Arab-félsziget part menti területein is élnek elszórtan, ám összefüggő területen és nagy számban csak Szokotra szigetén fordulnak elő.

A legenda szerint valamikor régen egy sárkány és egy hatalmas elefánt vívott itt csatát az uralomért. A harc hosszú és véres volt, s bár végül a sárkány győzött, ő maga is elpusztult a kapott sebektől. A két lény kiömlött véreből született meg a sárkányvérfa, és ezért vörös színű a gyantája.

A növény – különleges, gomba alakjával – azon nyomban lebilincsel. Fejlődése során először egy törzset és egyetlen levélcsomót fejleszt, később a törzs folyamatosan elágazik, és kialakul egy gomba alakú korona. Ennek pontos formája a helyi klimatikus viszonyoktól is függ: az alacsonyabb területeken sűrűbb, hogy a kisebb páramennyiséget hatékonyabban tudja kinyerni a levegőből, míg a magasabb, nedvesebb területeken valamivel ritkább.

A sárkányvérfa korát nehéz megállapítani, ugyanis nincsenek évgűrűi. A becslések szerint az élettartama 300-350 év lehet, de egyes esetekben akár az 500 éves kort is elérheti.

Az első esők elmúltával, november végétől halványzöld virágzatok jelennek meg a koronájában, melyek április-május végére érett, fekete bogyókká változnak. Ebben az időszakban a bennszülött szoktrai seregély és rokona, a szomáliai seregély azzal

tölti a napját, hogy minél több bogyót tömjön magába. Emésztés után a magok távoznak, jó eséllyel biztosítva terjedést a „szülő” fának.

Ám meglepő – és egyesek szerint aggasztó –, hogy a szigeten csak elvétve találunk sárkányvérfamagoncokat, -csemetéket, -fiatalegyedekeket. E jelenségre több magyarázat is született. Egyikük szerint a háziállatok eszik meg a fiatalokat, ám ennek ellentmond, hogy e jószágok – hacsak tehetik – kerülnek a növény fogyasztását. Ráadásul a jelenleg élő fák többsége 70-300 éves, viszont az ember már több mint 2000 éve gazdálkodik a szigeten.

Egy másik magyarázat a klímaváltozással és ezzel kapcsolatban a helyi mikroklíma átalakulásával

hozza kapcsolatba a problémát. Ha ma fiatal egyedekeket keresünk, akkor azokat kivétel nélkül a magasabb, a reggeli felhők által borított hegyi területeken találjuk meg. Őségajlati kutatások arra mutatnak, hogy korábban (néhány évszázada) nedvesebb volt a sziget. Ma azonban a pára már csak magasabb helyeken tud lecsapódni, ezért az alacsonyabban élő fák lassú kiszáradásra ítéltettek. Ugyanakkor azt is sikerült meghatározni, hogy a múltban is voltak a jelenlegihez hasonló szárazabb periódusok, amit a populáció sikeresen túlélte. Így a jelenlegi álláspontra szerint valószínűleg több, egymással látszólag kapcsolatban nem álló tényező együttes hatása okozza a jelenséget.

Sokaság és egyedüllet

A lakott területeken körbevesznek a gyerekek. Tanítási napokon a táborom mellett mennek el egy közeli oázishoz, és minden alkalommal megpróbálnak eladni valamit, vagy épp egy kevés ennivalót kéregetnek. Pár nap után már elegendem van a „keskedelemből”, úgyhogy megmutatom nekik, hogyan kell papírrepülőt hajtogatni. Mire továbbálllok, majdnem 90 gépet készítek...

A fehér Zahek-homoksvataghoz át kell kelni a sziget túlsó oldalára. Száraz, meredek kanyonok

mellett vezet a szerpentin. A szokotrai sofőröknek nem szokásuk féket használni, még ha szakadék van is azt út egyik oldalán. Viszont így elég gyorsan leérünk az óceánhoz, majd be a homokvidék közepébe. Lepakoljuk a felszerelésem meg a heti élelmiszeradagom. Aztán a terepjáró elhajt, és végre teljesen egyedül lehetek. Senki sincs körülöttem, csak a formák és a színek a homokban. Napszakról napszakra minden változik, felejthetetlen, de egészében véve korántsem könnyű időszak. Napközben 40 Celsius-fok van. A legérdekesebb a napkelte és a napnyugta, ám a hosszú köztes időszak-

ban az árnyékban fekvés lehet az egyetlen tevékenység. Ilyenkor a legnehezebb: nincs mit csinálni, és elárasztanak a gondolatok. Ekkor van igazán egyedül az ember: csak te és a folyamatosan pergó gondolatok. Az elme nem áll le. Pedig sokat gondoltam Buddhára, vajon neki hogy ment... – De nem jutottam többre. Lehet, hogy még többet kellett volna egyedül lennem...?!

Aztán napnyugtakor újból előjönnek a színek, a formák. Elnyugszik minden. Furcsamód ilyenkor a gondolatok is elcsendesednek. Nyugalom honol mindenhol.

HOMOKDŪNÉK A TELIHOLD ALATT

A folyton változó fehér homokdűnék nyugalmat és időtlenséget árasztanak magukból

A SIVATAG RÓZSÁJA

Ezzel a névvel illetik a szokotrai palackfát, mikor az év legforróbb időszakában kivirágzik

Szokotrán több növényfaj is veszélyben van, ám szerencsére vannak emberek, akik minden energiájukat természetükbe és megvédésükbe fektetik. Kérdés persze, hogy a sziget terhelésének növekedését, a várhatóan komolyan erősödő turizmussal járó előnyöket és hátrányokat hogyan fogják majd kezelni. Egy ilyen kicsi szigeten kizárólag az ellenőrzött ökoturizmus a fenntartható út. Egyelőre nagy tömegek még nem érkeznek, mivel az infrastruktúra korántsem a legmodernebb, ám a tömegetturizmus gyorsan súlyos következmények okozója lehet. Reménykedjünk az előrelátásban és a nemzetközi figyelemben: ennek egyik ékes példája, hogy 2008-ban a szigetet – különleges élőlényének megőrzésére gondolva – a világörökség részévé nyilvánították.

Ha 2014 márciusában szívesen látogatna szerzőnkkel Szokotrára, vegye fel vele a kapcsolatot!
www.lightandnaturephoto.com

ŐSKORI KURGÁNOK A MAGYAR PUSZTÁN ÉS AZ OROSZ SZTYEPPEN

EGY RÉGÉSZETI FELTÁRÁS NEM CSAK RÉGÉSZETI TANULSÁGAI

⊕ SZÖVEG: HORVÁTH TÜNDE

Még 2004-ben bejelentés érkezett a Hajdúnánás tedeji határrészében található kurgán, a Lyukashalom folyamatos földrablásáról. A helyszínen döbbenet tapasztaltuk a sírhalom oldalában tátongó, jókora lyukat, amely elbontotta a felszín fölötti részének negyedét. A pusztulás ellenére és a minket terhelő felelősség súlya mellett elgondolkozhattunk a feltáruló rétegekről, amelyek már kisebb tisztítás után is fontos régészeti információkat szolgáltatnak. Maga a felelősség pedig azt jelenti, hogy korántsem elegendő a halmokról szóló ismertetőanyag és általános lakossági ismeret – erről pedig mi, régészek is tehetünk, mert csak kevesekben tudatosult, hogy a kurgánokra kiterjedő törvényi védelem szerint a földrablás vagy bármilyen egyéb bolygatás súlyos büntetéssel jár. Ráadásul a földdel ma általában a háztáji kerteket töltik föl, ám a halmokból származó anyag jórészt terméketlen, nincs humusztartalma, tehát semmi értelme megmozgatni

Keletre vivő kérdések

Itthon 1979 – Ecsedy István összefoglalása – óta nem történt szisztematikus kurgánkutatás. Az óta eltelt évtizedek számos új módszert és megközelítést hoztak, amelyeket a Lyukashalmon kívántunk tesztelni és kiszélesíteni – a régészeti feltárás mellett más tudományágak bevonásával: embertani és állattani elemzésekkel, változatos kormeghatározásokkal, öskörnyezeti és talajtani vizsgálatokkal. Egy részüket itthoni szakemberekkel és laborokkal is meg tudtuk oldani, mások azonban teljesen ismeretlenek voltak idehaza. Ennek okán és a keleti sztyeppen történet régészeti kutatások radikális változásai miatt is célszerű volt orosz szakemberekhez fordulni.

Egy ilyen, több irányban és tudományterületen működő folyamatos, sokéves kapcsolat kiépítése nem egyszerű, különösen orosz nemzetiségűekkel, akik a rendszerváltás után végképp eltűntek látóterünkéből. Az orosz tudományos élet minden szegmense egyébként is híres arról, hogy nem keres nemzetközi ismeretséget, kapcsolatokat és együttműködést: köszönik, jól megvannak mások nélkül, és kiválóan meg tudják oldani a saját problémáikat a saját módszereikkel – mondják. És igazuk van: az orosz kurgánkutatás például régészetileg és tudományágakon átívelően is kiemelkedő. Egyes módszereket (pl. a fitolitelemzés) ott fejlesztettek ki, és csak néhány éve próbálják Európa más területein is alkalmazni – általában nem teljes sikerrel, amelynek okai a nem első kézből kapott információ és a helytelen módszerátvétel.

Elsősorban a szerencsén múlt, hogy viszonylag hamar sikerült az orosz kollégákkal felvenni a kapcsolatot, s így jutottunk el – Pető Ákossal (aki fitolitokat vizsgált, amelyek az emberi ujjlenyomathoz hasonlóan faji szinten jellemző kovasejtrészek, segítségükkel szerves maradványok nélkül is azonosítani lehet az egykori növényzetet) és Barcsi Attila talajkutatóval – a távoli sztyeppre: részt vehettünk az Orenburgi Pedagógiai Egyetem Régészeti Tanszékének Buzuluk mellett végzett kurgánmező-feltárásán.

Az Urál lábához készülve

Az Urál hegység egyébként igen sok tekintetben összefüggő térség, Eurázsia egyik fontos földrajzi választóvonal: keleti és nyugati oldalán gyökeresen eltérő flórával, faunával, éghajlattal. Orenburg városa a déli részénél található, amely itt inkább már alacsony dombsággá szelídül. Nyugati oldalát a Volga

folyóig az Urál előtereként is említik. Mind a keleti (Ob, Irtyis, Isim folyók vidéke), mind a nyugati oldala (Magna Hungaria, Baskíria) számunkra különös jelentőségű: egykori ugor/magyar bronzkori és vaskori őshazák helyszínéként azonosíthatók. Most azonban még ezeknél az ősi időknél is korábbi korbokba látogattunk, olyan népekhez, amelyek etnikailag és nyelvíleg sem azonosíthatóak, bár több kutató szerint ők voltak az indoeurópai nyelvcsaládot alkotó társadalmak ősei.

A Hortobágyon születtem és nevelkedtem, így számomra különös jelentőségű volt ez a kutatóút. Nemcsak régészként készültem rá: szüleim legálább olyan izgatottak voltak, mint én, és a hihetlentől az elképesztőig tartó széles skálán különböző tanácsokkal láttak el, mit kérdezzek meg, mit nézzek meg – amiből ők majd itthon okulhatnak, és a végén levonhatják azt az egyébként már ekkor formálódó végkövetkeztetést, hogy hát az mind semmi, itt pedig mégiscsak sokkal jobb.

Mindezek miatt – és mert persze régészként amúgy is kötelességem – nem állom meg, hogy a két területet minduntalan össze ne hasonlítsam: nemcsak történetileg, de természetileg, antropológiai vonatkozásban és minden olyan téren, amely egy hortobágyi állattartó-földművelő parasztcsalád tagjaként az én nézőpontomból érdekesnek tűnt.

A tudományon túlmutató része mindennek persze szubjektív. Nagyon messzire álltam attól a letisztult, maximális befogadóképességű, befolyásolástól mentes kutatótól, akit a neves Clyde Cluckholm szeretett volna kinevelni, és a primitív vagy tőlünk idegen, érintetlen társadalmak közé küldeni kulturális antropológiai vizsgálódás céljából... A terepmunkát és a végzése során felvett adatokat ugyanis már a mérőberendezés vagy a jelen levő kutató személye is befolyásolja, pláne utóbbi személyes irányú, esetleg torzult érdeklődése. Cluckholm ennek kiküszöbölésére azt tanácsolja a megfigelőnek, hogy tisztítsa meg elméjét minden előző tudástól, ami befolyásolhatja (de hogyan?), továbbá hagyja nyitva (nyitva?: eddig le kellett zárni), hogy a terepkutatás során minden adatot magába fogadhatson, mint egy „üres vetítövászón”, amiről a későbbiekben visszaolvastva a kinyert információkat, asztal mellett kényelmesen ülve immár akár elméleteket is alkothat.

Hm. Kétségtelenül megszívlelendő tanács, de kíváncsi vagyok, létezik-e olyan kutató, akinek sikerült magáévá tenni a nemes elvet. Esetleg majd egy robotszonda?

TÁBORUNKNÁL A BUZULUK FOLYÓ MENTÉN

Közelképek a keleti füves mezőségről: balra a rózsaszín virágú parlagi madármályva, mellette ligeti zsálya, réti fűzény, taréjos cincor és egy komócsinfaj, jobbra a fekete boglyós varjútövis benge

Ez a vadkeleti sztyepp más

Orenburg. A Buzuluk és a Szakmara összefolyásánál épült város környékén az 1960-as években fedték fel a gazdag földgázmezőket. Tengiz és Orenburg között sok magyar szakember dolgozott a „Barátság” és a „Testvériség” vezetékeken. A Szovjetunió felbomlása után Orenburg sarokváros lett: még Oroszországban van, de közel Kazahsztán is, maga a város pedig az itt található ásványkincsek és katonai létesítmények miatt stratégiai jelentőségű. Ám környezete füves, szinte néptelen mezőség, s mi pont ide igyekszünk – ahol legfeljebb a politikai határvonalakat semmibe vevő kazah pásztorok mozognak állataikkal.

Buzuluk városa Orenburgtól 250 km-re ÉNy-ra fekszik, a kurmanajevskai kurgánmező azonban ennél közelebb. Ez már tökéletesen sík vidék: a vízfolyások a barna csernozjomtalajba vágva medrüket lassan csörgedeznek. Táborunk egy folyó mellett néhány sátorból és a biolatrínából áll. A folyó szolgál víznyerésre: feljebb iszunk, lejjebb mosunk és fürdünk benne. A víz tisztaságát jellemzi, hogy alacsonyabban fekvő szakaszain hódtavak találhatóak. De él itt számos más, nálunk már kihalt vagy rendkívül megritkult állat is (farkas, hiúz, barnamedve stb.).

A magyar pusztára jellemző kis- és nagytestű madárak teljesen ismeretlenek. A földben élő rágcsálók, valamint az ízeltlábú-fauna úgyszintén szegényes. Ha itthon bárhol megnyitunk egy ásatási szelvényt, seregestül potyognak ki a földből, és a következő reggelt rendszerint azzal kezdjük, hogy kiemeljük őket a gödrök és egyéb régészeti jelenségek mélyéből, mivel ottpusztulnának. A kurgánmezőn feltárás alatt levő halmok azonban teljesen sterilek. Ez azzal is összefüggésben lehet – az igen alacsony humusztartalom mellett –, hogy a föld-

ket nem művelik. Sok állatfaj életét az ember művére alapozza: még a földigilisza is sikeresebben és előnyösebben szaporodik szántott talajban, más fajokról nem beszélve.

Az állatvilághoz képest a pusztai növényzet azonban rendkívül sokszínű. Itt a fű nyár közepén sem sül ki az enyhébb hőmérsékletnek, a bővebb felszíni, felszín alatti vízellátottságnak köszönhetően, és fajokban is sokkal gazdagabb, mint a Hortobágyon. Megművelt és bevetett táblákat nem látni, és a kaszálásra alkalmas területeken sem gyűjtene be szénát. A népsűrűség alacsony, és az itteniek többsége nem a földeken dolgozik.

Érintetlen, szűz táj ide vagy oda, Attila már a vonatról alig tud leszállni, és a táborba érkezés után a buzuluki kórház következik. Végig ott is maradt hasnyálmirigy-gyulladással (hazajövetelünk után még egy hónapig itthon kezelték). A bolygatlan természet mentségére szóljon, hogy a kórságot még a vonaton szerezhette. Maga a kórház egy fabarakk. Elképesztő szagok ostromolják az ember szaglőhámját. Úgy tűnik, rajtam kívül ez senkit sem zavar. Attilát a legjobb szobában helyezték el, állapota stabil, jól ellátják – magyarázzák. Az egész, belül egyterű helyiségben – ahol minden beteg együtt van – tényleg elkülönül egy kisebb rész, ahol ő fekszik egy öreg, haldokló bácsival, aki – mint kiderül – a régió utolsó II. világháborús veteránja, ezért neki is kijár a kiemelt kezelés.

A táborban aztán ezen a szalon szoba kerül a háború, a „málenkij robot”, a hadifoglyok problémaköre, és hogy még napjainkban is találtak egykori fogvatartottat, magyar túlélőt. Az orosz kollégák csak néznek: ezekről semmit sem hallottak, vagy csak felületesen. Kevésbé is hittek a híreknek.

Párhuzamok: kurgánok a keleti sztyeppen, a keleti elsődleges és másodlagos őshazában

... és amiért itt vagyunk: párhuzamok fellelése, módszerek tanulmányozása és a saját, hazai kérdéseinkre adható válaszok keresése.

A Kelet-európai-síkvidék déli és Ázsiával érintkező délkeleti részén olyan füves növényzetű élőhelyek húzódnak, amelyek maguk is különböző jellegű (sivatagos, félsivatagos, magaslati fennsík, alföld, mélyföld, tengerparti, erdősztyepp), eltérő vízellátottságú és tengerszint feletti magasságú, de emberi megtelepedésre alkalmas zónák. Kr. e. 4200-tól – egy általános, az északi félgömb egész területén érzékelhető klímaromlás kezdetétől – az addig vadászó-gyűjtőgető vagy földművelő társadalmak egyre inkább vándorló, főleg állattartásra berendezkedett életformára tértek át. A települések megritkultak, és

ekkortól a régészeti hagyatéak zömét már csak a temetkezési helyek jelentik.

A korai nomadizáló közösségek még nem építettek halmokat (orosz kifejezéssel kurgánokat). A legelső az Azovi- és a Fekete-tenger partján tűntek fel, ahol egy időben és egy területen az előző kultúrák (pl. Kvityana, Mikhailovka, Kemi-Oba, Usatovo, Zsivotilovo, Kr. e. 3800/3700-tól) és egy új civilizáció, a Gödörsíros kurgánok népe élt. A különböző népcsoportok a Déli-Bug és a Dnyeper folyók között Kr. e. 3400/3300-tól olyan kevert kultúrát hoztak létre, amelyek az alföldi kurgánokkal a legszorosabb kapcsolatot mutatják. Ebből a központból kiindulva a Gödörsírosok nemcsak nyugat, hanem kelet felé is gyorsan terjeszkedtek, elérve az Urált, majd később át is lépve azt.

OROSZORSZÁGI ÁSATÁSI HELYSZÍNEK

A frissen nyitott felszínen általában jól kirajzolódnak a kurgánok körvonalai (jobbra)

A dokumentálás pillanatai (fent)

VAJON JANUÁRBAN MILYEN LEHET ITT AZ ÉLET?

Egy jellegzetes, gyönyörűen faragott és színesre festett faház Buzulukban. E kontinensbelseji, jellegzetes szárazföldi éghajlaton a nyár valamelyest hűvösebb, mint a miénk, a tél azonban sokkal hidegebb

KURGÁN A BUZULUK MENTÉN, JÚLIUSBAN

DEBRECEN, KAMARÁS-HALOM, MÁJUSBAN

A hazai halmoknak gyakran a beszántás lett a sorsuk, ám ma már – elméletileg és törvényileg – mindegyik védett (jobbra)

A GÖDÖRSÍROS KURGÁNOK ELTERJEDÉSE

csillaggal a nyugat-európában szórványként található egyedi lelőhelyek/leletek (balra)

... és az Alföldön, a nyugati másodlagos őshazában

Az Északi-középhegység előtere, a Tisza és a Nyírség homokvidékének vonala jelöli ki azt az első-sorban füves növényzetű zónát, amelyet a keletről jövő kurgánnépeség elfoglalt. A magyar szállásterület közvetlenül kapcsolódik a déli, al-dunai területekhez. Időben több hullámot és kulturálisan is többfajta népcsoportot sikerült azonosítanunk a temetkezési halmok alatt feltárt leletek és jelenségek alapján. A legkorábbi (Kr. e. 4350–4250 körül) egyetlen magányos okkersíros (kurgánépítés nélküli!) temetkezés képviseli, majd a Gödörsírossal keveredő pre-Gödörsíros, aztán a tiszta Gödörsíros és késői, Katakombasírossal kevert Gödörsíros hullámok azonosíthatók (Kr. e. 3350-től kb. Kr. e. 2400-ig, a késő rézkor és a kora bronz-

kor periódusaiban). A legkorábbi térképezések (kb. 1780-tól) és a mai kataszter összehasonlítása után azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az egykori, kb. 40 ezer kurgánból ma már csak 1000-1600 maradt meg!

Az Alföld Európában nyugati irányban az utolsó olyan állomás, amely az eredeti őshazához hasonló élőhelytípust képvisel, ennél nyugatabbra (talán már a Duna–Tisza közén sem, a Dunántúlon pedig biztosan) nem éltek sztyeppi népek. A kiindulási centrum és az itteni másodlagos őshaza közötti, nagyjából 1000 kilométeres távolságot nagyon gyorsan megtették, feltehetően az állatok okán a vízfolyásokat követve. A vándorlás hátterében más okok (eredetileg is mobilis életmód, túlnépesedés,

FOTÓ: CZALLIK ZOLTÁN

földművelésre alkalmatlan klíma stb.) mellett a törzsterületen bekövetkezett túllelgetetés áll. A Gödörsírosok ide érkező hullámai még nem háziastották a lovat (nincsenek lócsontok a magyar kurgánok alatt), és egyelőre bizonytalan, hogy ismerték-e a kereket (a keleti sztyeppen azonban már előkerültek kerék- és kocsi-leletek).

Hazatérve

A családnak beszámolva egyedül a bőséges szénát irigyelték kicsit, de – ahogy az alföldi emberek emlékezetében él a közelmúlt történelme és az orosz vidék – ezért még kár volt fegyverrel keletre menni. A kollégákkal ma is jó kapcsolatban vagyunk, ezt számos közös előadásunk, tanulmányunk bizonyítja. Távolból továbbra is csodáljuk az ottani pusztát, de nekünk megvanak a saját kurgánjaink. Ráadásul kissé szabadabban mozgunk a síkságon, mint ők: számunkra csak érdekesség, számukra mindennapos korlátozás engedéllyel utazni, ahol a papírt minden állomáshelyükön láttamozzák („tényleg itt járt”). ⊕

A cikk megjelenésének
támogatója a

Nemzeti Kulturális Alap

HA IGAZI FELFEDEZÉSRE VÁGYSZ, HASZNÁLJ ÚTIKÖNYVET...

... ÉS MENJ AZ ELLENKEZŐ IRÁNYBA!

A VILÁG LEGTÖBB ORSZÁGÁRÓL JELENT MÁR meg magyar nyelvű modern, mai igényeket kiszolgáló „bédekker”, de angoltudás birtokában még jobb a helyzet: csak kézbe kell venni egy Lonely Planet-, Moon- vagy Rough Guides-kiadványt, rákeresni az interneten az összes javasolt útvonalra, népszerű látnivalóra. Mindezek ismeretében lassan kialakul, hogy... hová ne menjünk – legalábbis fő célként. Igen, nem elírás: ha ma igazán újdonságélményre vágyunk, s minél több információ lelhető fel egy adott vidékről, annál inkább elkerülendő: a valódi felfedezésnek semmi köze mások útvonalainak követéséhez! A napjainkban leginkább zavaró körülményt, az élményölő látogatótömeget csak úgy lehet elkerülni, ha eszünkbe vessük Ralph Waldo Emerson sorait:

„Ne kövesd az utat, bármerre is vezet! Inkább arra menj, amerre nem vezet út, és hagyj magad mögött egy ösvényt!”

Az utazó tapossa az ösvényt, a turista meg követi azt. Jó példa erre az indiai Goa vidéke, ami a 60-as években csupán néhány hippy és kalandor találkahelye volt, mára már a tömegturizmus egyik legnagyobb ázsiai központja lett, ahol a legfinnyásabb turista is megtalálja a valódi Indiától légmentesen elzárt életterét arra a két hétre, ami alatt „jól megérdemelt” pihenését tölti. De ugyanilyen luxusturisztikai célponttá vált a legtöbb afrikai szafari, a Csendes-óceáni-szigetek ismertebb zátonyai vagy a bangkoki Khao San utca. És a mexikói Teotihuacán, vagy a kambodzsai Angkor Vat is erősen igyekszik, hogy árban és kényelmi szolgáltatá-

sokban utolérje a többi, elsősorban külföldi turisták igényeinek kiszolgálására átalakított helyszínt.

Amikor közel húsz éve először utaztam a mexikói Yucatán-félszigetről Belize-en át Guatemalába, a helyi buszok összes utasa nyaksérvvel ment haza, annyira tekergették a fejüket hátrafelé, hogy láthassák a „gringót”, aki fel mert szállni a járműükre. Idén ugyanezen az útvonalon már több volt a külföldi, mint a helyi, és mindenhonnan angolul meg németül harsogtak a beszámolóik, hogy a környéken melyik szálláshelyen a legjobb a buli, legolcsóbb a sör, legkényelmesebb a matrac és főleg, hol lehet a legkönnyebben útitársat találni. A 21. század „kalandora” már nem az esernyős idegenvezetőt követő, szalmakalapos alak, hanem márkás hátizsákkal, trendi szandálban sétáló, a legnépszerűbb útikönyvek alapján szállást kereső, évhalasztó egyetemista, aki felháborodik, ha kedvenc tengerparti kisvárosát megszállják egy óceánjáró luxushajóból kiáramló turisták.

Vajon mi a helyzet a minden útikönyvben megtalálható „Kötelező látnivalók” fejezettel? Ugyan mitől kötelezőek? És ha épp kihagyom? Peruban összesen több mint fél évet töltöttem, de még nem

volt időm meglátogatni leghíresebb látványosságát, Machu Picchu romvárosát. Tömegturizmussal meghintve eddig nem volt kedvem hozzá! 30-40 éve még biztosan lett volna vonzereje... Vajon mitől ad többet így, mint egy kiváló dokumentumfilm? Viszont ráleltem helyekre, ahová ugyan híres látnivalók híján senki sem javasolta az utazást, azonban olyan élmények vártak, melyeket nem kell elmesélni másoknak, hogy igazolhassam az utazásom lényegét.

A turizmus a világ egyik legdinamikusabban fejlődő iparága, és fogyasztóinak száma stabilan emelkedik. Egyre kevesebb az olyan hely, amit még valóban fel lehet

fedezni, ahol a vendég személye a lényeg és nem a pénztárcája, ahol nem kell szórólapokat osztogató gyerekeket vagy önjelölt túravezetőket kerülgetni. Mind kevesebb az olyan hely, ami még nem szerepel valamilyen útikönyvben, útleírásban. Ha mégis sikerül egy ilyenre akadnunk, őrizzük meg, ne töltsük fel egyből utazó fórumokra, ne kiabáljuk szét rögtön a nagyvilágba! Hátha más is eljut oda magától, még mielőtt a tömegek megérkeznének...

SZÖVEG ÉS KÉP: H. BEDOUIN ÁRON

*Az utazó tapossa az ösvényt,
a turista követi azt!*

PERU, QOYLLUR RIT'I ZARÁNDOKLAT –A Cuzcóhoz közel magasodó Colquepunku-gleccser alatt megbújó Sinakara-völgy a helyi őslakosok fontos zarándokhelye. Évente kétszer több ezer, népviseletbe öltözött hegylakó keresi a gleccserjégben, táncolva és zenélve, napokon át egy régi profécia ígérését. Ahol tizenöt éve egyetlen külföldiként a machula törzs díszvendégeként lehettem jelen, ma utazási irodák indítanak közvetlen járatokat, teherhordókat és tolmácsokat az egyre növekvő számú turista kiszolgálására

hanwag
OUTDOOR FOOTWEAR
SINCE 1921

**„A HEGYEKNEK
NINCSEN RÁM SZÜKSÉGE,
DE NEKEM RÁJUK IGEN.”**

**„TÖBB MINT 40 ÉV UTÁN IS
ELÉGEDETT VAGYOK!”**

Hanwag ProTeam: Peter Vogler
1972 óta túravezető

TREK KATEGÓRIA | TATRA WIDE GTX®

Az egyik legnépszerűbb Hanwag lábbeli.
Kiválóan alkalmas egy- vagy akár többnapos
túrákra hátizsákkal is.

www.hanwag.de

Bio-pa Vadászbolt, Kék Golyó u. 6, 1121 Budapest • Diana Vadászbolt, Rózsa u. 26, 1077 Budapest • Grube, Kadarka u. 1, 2030 Érd • Hargitajagd Vadászbolt, Andrásy u. 32, 6800 Hódmezővásárhely • Jagdrevier Vadászbolt, Szent István út 101, 9200 Mosonmagyaróvár • Monarchia Vadászbolt, Fő tér 29, 9700 Szombathely • Mormota Tűrábolt, Szechenyi u. 46, 3530 Miskolc • Mountex Váci út, Váci út 19, 1134 Budapest • Mountex Ferenc krt, Ferenc krt. 2-4, 1092 Budapest • Mountex Budafair, Malomkő u. 7, 2040 Budafair • Multinavigator.hu, Dózsa Gy. út 61-63, 1134 Budapest • Nomád Budapest, Jókai u. 40, 1066 Budapest • Nomád Miskolc, Szechenyi u. 21, 3525 Miskolc • Nomád Székesfehérvár, Ady Endre u. 6, 8000 Székesfehérvár • Overland Basecamp, Teréz Krt. 45, 1065 Budapest • Prána Tűrábolt, Bajcsy Zs. U. 17, 3300 Eger • RP Outdoor Tűrábolt, Korányi F. Tér 18, 9025 Győr • Szerdahelyi Vadászbolt, Árpád tér. 1, 6500 Baja • Trekland Nyíregyháza, Kálvin Tér 14, 4400 Nyíregyháza • Trekland Debrecen, Simonffy u. 1/c, 4025 Debrecen • Trexport Pest, Ráday u. 16, 1092 Budapest • Trexport Buda, Bartók Béla st. 62-64, 1114 Budapest

Jön az évszázad
ÜSTÖKÖSE!
Felkészültél?

Egy üstökös, amely várhatóan
a teliholdnál is fényesebb lesz!

Hogyan és mivel figyelheted meg?

CELESTRON minőségi távcsövek
csillagászati teleszkópok, spektívek

Honlapunkon
minden információt
megtalálsz az ISON
üstököséről:

csillagaszatitavcszo.hu
Budapest, XII. ker. Kék Golyó u. 6.
Tel.: (1) 201-0486

A FÖLDGÖMB

VI. NEMZETKÖZI KÖZÉPISKOLAI FÖLDRAJZVERSENY

„Ésszel járom be a Földet!”

A Földgömb az Expedíciós Kutatásért Alapítvány és A Földgömb magazin Vámbéry Ármin szavaival – s egyben saját mottójával – immár hatodszor hirdet vetélkedőt középiskolás diákok számára. A versenyre jelentkezhet bármely magyarországi és határon túli középiskola kétfős csapata.

Nevezési díj: 2000 Ft/csapat

- ⊕ A verseny alapvetően az általános és középiskolai tananyagra, aktuális hírekre s az általános műveltségre épít.
- ⊕ A verseny kiemelt témaköre: **AMERIKA FÖLDRAJZA**
(A kontinens felfedezésének története, természeti, gazdasági, társadalmi és kulturális földrajza, világhírű, amerikai születésű és kötődésű emberek stb.)
- ⊕ Külön hangsúlyt kapnak a lapunkban megjelent és általunk kijelölt cikkek, írások.

A verseny három fordulóból áll:

- ⊕ Az elődöntőre 2014. február 19-én (szerdán) 15–17 óra között kerül sor.
- ⊕ A középdöntő és a döntő a Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnáziumban kerül megrendezésre 2014. március 21–22-én

A nyertesek és felkészítő tanáruk értékes nyereményekkel gazdagodhatnak. Földj egy egyhetes utazás az Eupolisz Utazási Iroda jóvoltából, de a döntőről senki sem mehet haza üres kézzel!

Nevezési határidő: 2014. FEBRUÁR 3.

Nevezni lehet a verseny.afoldgomb.hu oldalon,
illetve a (06-1) 231-4040 telefonszámon!

A RÉSZLETEKRŐL A FÖLDRAJZVERSENY HONLAPJÁN OLVASHATNAK:
verseny.afoldgomb.hu

(A 2000 forintos nevezési díjat átutalással vagy csekken kell befizetni legkésőbb február 4-ig. A versenyen csak a nevezési díjat határidőre befizetők vehetnek részt.)

Támogatóink:

EURÓPA TETEJÉN

Monte Rosa csoport, 2013. szeptember 4.

www.eupolisz.hu

HA UNOD AZ IPARI TURIZMUST!

TERMÉSZETJÁRÓ UTAZÁSOK, OUTDOOR TÚRÁK,
TREKKINGEK, KÖRUTAK AZ EGÉSZ VILÁGON.

Eupolisz Utazási Iroda

1093 Budapest, Lónyay u. 47. | +36/1/219-08-81

Hatósági engedélyszám: U-000463

ÉS ENNÉL MÉG SOKKAL IZGALMASABB

LÁZÁR ÁDÁM: EGY BARÁTOM ÉVEKSEL EZELEŐTT MÁR FORGATOTT A KUMBH MELÁN. Ő figyelmeztetett: a szokásos újságírói engedély itt, ezen az eseményen nem elég. A követségől kapott vízummal kell majd a helyi sajtóirodában kérvényezni a forgatási engedélyt. Ennek megszerzése 3-4, de esetleg még több napig is eltarthat. Napok helyett, nekünk már Budapesten is hetekbe került a vízum megszerzése. Az indiai forgatási engedély viszont a külföldi sajtós számára védelmet is jelent. Nem csak a hivatalos szervekkel, de esetleg a zarándokokkal szemben is. Barátom elmesélte, hogy amikor elkezdtek a forgatást, nem akasztották ki jól látható helyre az engedélyüket. Operatőrüket egyszerre egy naga és egy idősebb hölgy is megtámadta. A naga kardjával, a hölgy napernyőjével verte és futamította meg.

FOTÓ: KOVÁCS P. ATTILA

Allahabadban első utunk a sajtóirodába vezet. Sok a kitöltendő formula. Feltűnik, hogy az óriási forgatagban csak mi vagyunk külföldiek. Amikor már beadnám a kérdőíveket, kiderül, ez a belföldi sajtósok központja. A külföldieké sincs messze, de ott délután 3-kor bezárnak. Még 15 percünk van. Próbálunk egy rikszát felhajtani, beesünk az irodába, s amíg csapatom tagjai rutinosan töltik a nyomtatványokat, én a főnökkel beszélek. „Valóban, amíg ezt az engedélyt meg nem adjuk, egy centit sem forgathatnak. Ám ezt hármunknak kell aláírni, és a másik két hivatalnok most nincs itt. De lehet, hogy 4-5 nap alatt sikerül elintéznünk” – nyugtat meg. „Azért jöttünk, hogy filmünkkel olyanoknak is bemutassuk a Kumbh Melát, akik erről még sosem hallottak. Már Európából megszerveztük az interjúk többségét. Az alanyok egy része elutazik. Nem várhatunk napokig. Kérem, intézze el, hogy holnap délben felvehessem az engedélyt!” – könyörgök sorsunk korlátlan urának.

Másnap már korán bemegyek az irodájába. Mind a ketten meglepődünk, amikor felfedezzük, hogy a másik két személy már aláírta az engedélyeket. Még néhány perc, és forgatócsoportunk tagjainak nyakában lógnak a biléták. Az iroda vezetője ekkor megjegyzi: „De tudják, hogy erre csak a fő fürdőzési napokon lenne szükségük? Egyébként, ha megkérdezik, és az alany beleegyezik, bárhol, bárkiről nyugodtan forgathatnak...”

Tény, hogy az engedéllyel a nyakunkban csak a pillanatok alatt körénk gyűlő hatalmas tömeg nehezítette munkánkat. És a biztonság kedvéért még melléakasztottunk más sajtós engedélyeket, sőt a BKV-bérletet is!

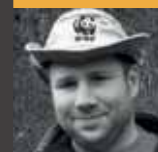
KÖSZÖNJÜK PARTNEREINK TÁMOGATÁSÁT!

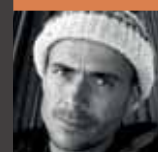
SZERZŐINK

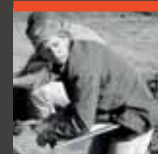
Franciscs László (1984) bár építészként dolgozik, rendszeresen foglalkozik a fotográfia egy-egy területével. A csillagos ég megörökítésének lehetőségével 2003-ban találkozott, munkái jelentős részét az amatőr csillagásztársai segítségével 2009-ben épített fotótávcsővel készíti

Gálbidy László (1972) erdőökológus, a WWF Magyarország munkatársa. Kutatóként erdődinamikával, európai őserdőmaradványok vizsgálatával foglalkozott. Természetvédőként a természetközeli erdőgazdálkodás és az érintetlen erdőterületek kialakításának szószólója. Szakmai útjai során számos őserdőt látogatott meg, elsősorban Európában és Észak-Amerikában

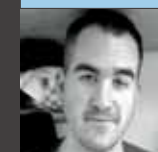
H. Bedouin Áron (1976) az egyetemi évek után az üzleti életben dolgozott. Abból kiábrándulva a világot járja, s fotózásból, írásból és online tanácsadásból él

Horváth Tünde (1971) a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának Régészeti Intézetében főmunkatárs. Kutatási területe: késő rézkor, kora és középső bronzkor. Végzettség: ő- és népvándorláskori régészet (PhD), gyógyszer-tári szakasszisztens, drágakő-meghatározó és -becsüs

Kálló Péter (1978) a Metropol fotóriportere, számos rangos díj nyertese. Fotóblogja (kalloper.hu) 2012-ben Goldenblog Awardot (a Legjobb fotóblog – 1. hely) kapott, majd – a Photoblog Awards 2012 keretében – bekerült a világ legjobb 20 fotóblogja közé

Karácsonyi Dávid (1981) geográfus, szakterülete a terület- és településfejlesztés. Kedvenc tájai a volt Szovjetunió iparvidékei. Doktori disszertációját Ukrajna vidék-földrajzából készítette. Az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetének munkatársa

Lázár Ádám (1947) újságíró. A közszolgálati újságírást Londonban, a BBC-nél kezdte. Magyarországra 1996-ban költözött vissza. A Duna Televíziónál lett főszerkesztő. Délkelet-ázsiai dokumentumfilmek írója, rendezője. Utakat szervez és vezet Európába és a Távols-Keletre

Nagy Gergely (1989) főként ázsiai területeket járó utazó, blogíró, aki különösen nagy hangsúlyt helyez a fotózásra. www.lightandnaturephoto.com

Pap Norbert (1969) geográfus, a Pécsi Tudományegyetemen dolgozik. A PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központjának igazgatója, a szigetvári Szulejmán-projekt vezetője. Kutatási érdeklődése a Balkánra, napjainkban pedig főként az iszlám világra irányul

Vojnits András (1941) zoológus, Afrika-kutató, a Magyar Földrajzi Társaság Expedíciós Szakosztálya alapító elnöke. Gyerekkora óta járja a Börzsönyt. A Duna-Ípoly Nemzeti Park alapítását megelőző zoológiai állapotfelmérés koordinátora

TELBI SZ TAMÁS

BÁBELI FENNSÍK

FOTÓ: TELBI SZ TAMÁS

Ha már Babel, legyen torony is! A kiválóan karsztosodó mészkőből felépülő Jászói-fennsík afféle magasan elhelyezett víztározóként látja el a környező településeket életető vízzel. Csapadékos időszakok után, de különösen a tavaszi olvadás idején, a fennsíkot szegélyező peremek tövében fakadó források szinte ontják magukból a vizet. Akad olyan forrásbarlang, amelynek a bejáratát a helyi barlangkutatóknak évről évre újra ki kell bontaniuk, mert mindig beomlik, és tele lesz törmelékkel a tavaszi áradáskor.

SZILASI ILDIKÓ HERMINA

TESTTEL ÉS FÉTISSEL

FOTÓ: LANTAI-CSONT GERGELY

A süppedős homokban megerőltető a beemelegítés: sprint- és körfutás, torna. A fiúk között sok a 2 méter magas kolosszus. Izomzatuk részletekig kidolgozott, mozgásuk daliás. Az arcokra erős koncentráció ül. A birkózópalánták jól tudják: sokkal több forog kockán, mint egy közeli meccs, az erőnlét, az egészség, vagy a sport. A legjobbak közé kell kerülniük, hogy kiutat találjanak sötét szociális vagy anyagi helyzetükből. Ahogy a legnagyobbakkal, Balla Gaye 2-vel. Yekini-vel és másokkal már megtörtént. Több ezer fiatal dédelgeti ugyanezt az álmod Szene-gál-szerte, nap mint nap.

TRUPKA ZOLTÁN

ÜSTÖKÖS ÉRKEZIK!

FOTÓ: ÉDER IVÁN

A számítások szerint az ISON-üstököszt október végén a hajnali órákban már szabad szemmel is láthatjuk az Oroszlán csillagképben. November 28-án lesz Nap-közelben, ekkor lesz a legfényesebb, ezért nappal is megfigyelhető majd. Ebben az időszakban a Nap-közeliség nemcsak az üstökös, hanem szemünk számára is veszélyeket rejt. Akkor ajánlatos az üstököszt keresni, amikor a Nap a látóhatár alatt van! Ám mivel egy üstökös mag elég laza szerkezet, pályája bármely részén, bármikor széteshet, ezért sokan aggódnak magáért az ISON-ért is.

MAGYAR
FÖLDRAJZI
TÁRSASÁG

ALAPÍTVÁ: 1872

1112 Budapest, Budaörsi út 45.
Telefon: (1) 231-4040.
Fax: (1) 231-4045
Honlap: www.foldrajzitasasag.hu
E-mail: info@foldrajzitasasag.hu

Elnök: Dr. Gábris Gyula
Alnökök: Dr. Kovács Zoltán
Dr. Michalkó Gábor
Fűtitkár: Dr. Mari László
Ügyvivő: Heiling Zsolt
Titkár: Eröss Ágnes
Könyv- és térképtáros: Pétervári László

Szaksztyályok:

Biztonságföldrajzi és Geopolitikai Szaksztyály Expedíciós Szaksztyály
Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Szaksztyály Hegymászó Szaksztyály
Oktatás-műszertani Szaksztyály
Egészségföldrajzi Szaksztyály
Természetföldrajzi Szaksztyály
Térképészeti Szaksztyály
Turizmusföldrajzi Szaksztyály

Területi osztályok:

Bakony-Balaton-vidéki Osztály (Veszprém)
Békéscsabai Osztály
Borsodi Osztály (Miskolc)
Debreceni Osztály
Dél-dunántúli Osztály (Pécs)
Duna-völgyi Osztály (Szekszárd)
Eger-Bükk-vidéki Osztály
Gyöngyös-Mátra-vidéki Osztály
Kisalföldi Osztály (Győr)
Kiskunsági Osztály (Kecskemét)
Közép-dunántúli Osztály (Székesfehérvár)
Körös-vidéki Osztály (Békéscsaba)
Nyírségi Osztály (Nyíregyháza)
Nyugat-magyarországi Osztály (Szombathely)
Szegeci Osztály
Székelyföldi Osztály (Csíkszereda)
Tolna megyei Osztály (Dombóvár)
Zalai Osztály (Nagykanizsa)

Az éggömböt tartó Atlasz a Magyar Földrajzi Társaság védjegyként bejegyzett jelképe

Lapalapító (1929):
Dr. Milleker Rezső

Az új sorozat újraindító (1999):
Dr. Nemerkenyi Antal és Farkas Péter

1929-1933, felelős szerkesztő:
Dr. Milleker Rezső

1934-1944, szerkesztők:
Dr. Baktay Ervin és Dr. Kéz Andor

1999-2005, fűszerkesztő: Dr. Nemerkenyi Antal

2005-2006, fűszerkesztő: Dr. Vojnits András

2006-tól fűszerkesztő: Dr. Nagy Balázs

MAGYAR
TERMÉSZET-
TUDOMÁNYI
MŰZEUM

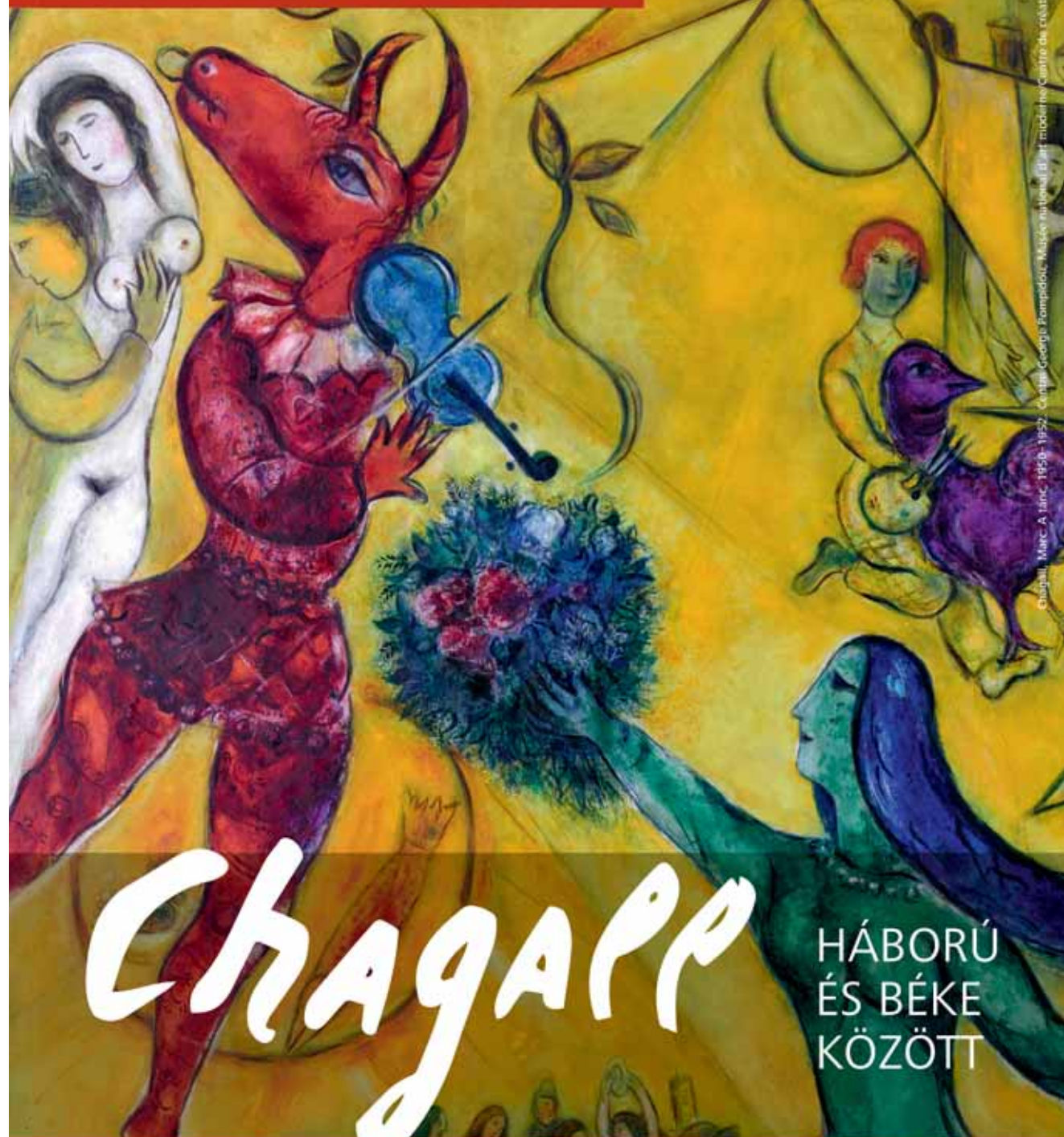
PATAGÓNIA
ŐRIÁSAI
←← ARGENTIN →→
DINOSZÁURUSZOK

Szeptember 28-tól

Budapest, VIII. Ludovika tér 2-6. | Telefon: 210-1085
www.mttm.hu | www.facebook.com/mttmuseum

M|N|G

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA
HUNGARIAN NATIONAL GALLERY

CHAGALL

HÁBORÚ
ÉS BÉKE
KÖZÖTT

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA
2013. SZEPTEMBER 13 – 2014. JANUÁR 05.

Együttműködő partner:

SOPHIST

Állományozók:

múlt kor

fidelio

NÉPSZABADSÁG

NetWorld

ArtMagazin

STOLKÓMS

Magyar Nemzeti Galéria